

ПРАВНИ ПРОЦЕДУРИ ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

РЪКОВОДСТВО ЗА АДВОКАТИ

Проектът се финансира от
Програма „Превенция и борба с престъпността“
на Европейската комисия,
Генерална дирекция „Вътрешни работи“

Проектът се финансира от
Програма „Превенция и борба с престъпността“
на Европейската комисия,
Генерална дирекция „Вътрешни работи“

NETHERLANDS HELSINKI COMMITTEE

ПРАВНИ ПРОЦЕДУРИ ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

Ръководство за социални работници

Екип: Наташа Добрева, Мариян Вайерс, Надя Кожухарова

Ръководството се издава в рамките на проект „Подпомагане на правото на жертвите на трафик в България, Словакия и Румъния да получават правна помощ - подход, основан на правата на човека“ (НОМЕ/2011/ISEC/AG/4000002581), изпълняван от Фондация „Асоциация Анимус“ с главен апликант Холандски Хелзински комитет и партньори ADPARE („Асоциация за развитие на алтернативни практики за реинтеграция и образование“) – Румъния, „Лига за човешки права“ – Словакия и Асоциация „Pro Refugio“ – Румъния

Оформление Стефан Попов
Коректор Радка Бояджиева
Печат Найс АН ЕООД

София, 2015 г.

ISBN 978-619-90256-4-2

ПРАВНИ ПРОЦЕДУРИ ЗА ЗАЩИТА НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

РЪКОВОДСТВО
ЗА АДВОКАТИ

София, 2015 г.

Списък със съкращенията

ВКС	Върховен касационен съд
ДАНС	Държавна агенция „Национална сигурност“
ДСП	Дирекция „Социално подпомагане“
ЕКПЧОС	Европейска конвенция за правата на човека и основните свободи
ЕС	Европейски съюз
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЗБТХ	Закон за борба с трафика на хора
МВР	Министерство на вътрешните работи
МОТ	Международна организация по труда/ILO – International Labour Organization
НКБТХ	Национална комисия за борба с трафика на хора
НМН	Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик
НК	Наказателен кодекс
НПК	Наказателнопроцесуален кодекс
НПО	Неправителствени организации
ООН	Организация на обединените нации
ОСНК	Общо събрание на наказателна колегия
ПТСР	Посттравматично стресово разстройство
UN.GIFT	Глобална инициатива за борба с трафика на хора към ООН / United Nations Global Initiative to Fight Human Trafficking

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	5
ПЪРВА ГЛАВА	
Какво представлява трафикът на хора	9
Трафикът като явление от световен мащаб	9
Търсене и предлагане	12
Протокол на ООН за трафика на хора.	
Международна дефиниция на трафика на хора	14
Дефиниция на трафика на хора според българското законодателство	18
Трафикът на хора – разлики с други дейности	20
ВТОРА ГЛАВА	
Международна правна рамка, регламентираща правата на жертвите на трафик	26
Международни стандарти за защита на правата на жертви на трафик	27
ТРЕТА ГЛАВА	
Конкретни права на жертвите на трафик преди, по време и след наказателно производство	33
Право на закрила и подкрепа	33
Право на период за размисъл	37
Достъп до правна помощ	42
Право на информация	46
Право да не сътрудничат на властите	49
Право на безопасност и защита на личния живот	50
Право на защита на физическата неприкосновеност	53
Право на специална защита на свидетел	55
Право на обезщетение	58
Обезщетение за вреди, причинени от действията на трафиканта, което да се плати от трафиканта	63
Обезщетение за вреди, причинени от действията на трафиканта, което да се плати от държавата	68
Обезщетение за вреди, причинени от действията на разследващи органи и съд, което да се плати от държавата	68

Забрана за задържане на жертви на трафик	69
Забрана за наказателно преследване и осъждане	72
Разрешение за продължително пребиваване, разрешение за хуманитарен статут	77
Репатриране и гаранции против повторно въвличане	78
Гаранции против повторно въвличане	79
Оценка на риска	79
Деца	81
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА	
Вторична виктимизация	83
ПЕТА ГЛАВА	
Комуникация с жертви на трафик	89
Комуникация адвокат-клиент	89
Психологически характеристики на жертвата на трафик	90
Емоционални реакции на адвоката	96
Комуникация с жертви на насилие	104
Активното слушане и отговаряне	106
Основни принципи на работа по случаи на трафик	108
Приложение	
Приложимо право	112
Социални права на деца, жертви на трафик	120
Използвана литература	121

ВЪВЕДЕНИЕ

К.Т. е на 22 години. Настанена е в Кризисен център за жертви на насилие заедно с новородената си дъщеря. Детето не е признато от бащата Л., който доскоро се е врещал във вярност и любов към К. Той е наркозависим. В името на любовта и бъдещето на детето Л. е принуждавал К. да краде и да проституира. Самият той никога не е рискувал. Опитите ѝ да откаже са били наказвани с насилие и заплаха от раздяла. К. често била заключвана в квартирата им, личните ѝ документи са били отнети от Л. Когато бременността напредва и К. става негодна за „работа“, Л. я изоставя. К. е обвиняема по 8 дела за кражба. Съществува риск да получи ефективна присъда от най-малко 5 години затвор. Същевременно налице са всички индикации за експлоатация и трафик на хора. К. има нужда и от активно и стабилно представителство в съда, което да защити интересите ѝ.

М.А. се завръща от Испания, където е принуждавана да проституира. Тя има тежка съдба. Произхожда от семейство с изключително тежко домашно насилие от страна на баща ѝ. Не е пращана на училище. Продавана е за жена няколко пъти. Препродавана е в няколко държави като проститутка. Претърпяла е нечовешко насилие. В чужбина свидетелства в процес срещу сводника си и той е в затвора. В България обаче е неговият брат, който издирва М., за да отмъсти. М. има две деца. Едното е в институция, а другото е при семейството на бащата, който е в затвора заради сводничество. В България М. се укрива в кризисен център. Според всички специалисти съществува много висок риск за живота ѝ. Тя е тук, за да си вземе децата и да ги отведе със себе си в чужбина, където единствено може да се укрие. М. се нуждае от юридическа подкрепа, за да защити правата си на родител. Рискът за нея е много висок. Тя има нужда от адвокат,

който да гарантира правото ѝ да не разкрива самоличността си като жертва на трафик, както и правото ѝ на сигурност и неприкосновеност.

Т.И. е жертва на трафик в Македония. Успява да се спаси по чудо, като рискува живота си. Решава да сътрудничи на властите за разкриване на трафикантите. Мотивът ѝ е каналът за момичета през Македония да бъде преустановен. Следствените процедури се бавят с години. Разпитват я десетки пъти в досъдебното производство. Когато делото най-после влиза в съдебна зала, започват безкрайни отлагания заради неявяване на обвиняемите или техните адвокати. Всичко това Т. преживява много тежко. Всеки път тя изпада в криза, когато трябва да се изправи пред извършителите и да свидетелства. Т. има нужда от процесуален представител, който да защити правото ѝ на справедлив, ефективен и нетравмиращ процес, както и правото ѝ на щадящи средства за разпит и на хуманно отношение в съдебната зала.

В.П. е свидетел заедно с още две момичета в дело за трафик на хора. Преди това тя е живяла в институция. Няма близки и роднини, при които да отиде. До приключване на случая в съда е настанена в приют за жертви на трафик. В. се нуждае от средства, с които да започне нов живот, да си намери работа, да наеме квартира. Тя е изкарвала значителни суми за своите трафиканти. В. има нужда от помощта на адвокат, за да участва в процеса не само като свидетел, а и като ищец. Би могла да получи немалка сума от извършителите като компенсация за престъплението, на което е жертва, ако има кой да ѝ (даде правен съвет) осигури юридическа подкрепа и представителство.

И.М. се е пенсиониран наскоро, но все още е здрав и трябва да работи, защото пенсията му е малка и не може да издържа семейството си. Попада на обява за работа в селското стопанство в Чехия. Няма изисквания, освен да заплати такса от 300 евро на фирмата посредник. В Чехия се оказва експлоатиран с още 12 българи. Работи по 16 часа, живее при отворителни условия, месеци наред не получава заплащане, документите му се „съхраняват“ в офиса на фирмата. Здравето му се влошава и с помощта на дъщеря си успява да се прибере в България. И. смята, че трябва да направи нещо, иска да сезира институциите, да потърси правата си. Според него е станал жертва на обикновена измама.

Той има нужда от юридическа консултация, която да му помогне да разбере, че срещу него е извършена не просто измама, а тежко престъпление – трафик на хора. Така той ще може да предприеме адекватните правни стъпки в своя защита.

Това са само някои от случаите, по които работят кризисните центрове, консултативните центрове и приютите за трафик на хора в страната. Един от проблемите, наблюдавани в много страни, включително в България, е липсата на достъп до правно консултиране и правна помощ за жертвите на трафик. Много малко юристи са обучени да работят с тази група хора. Държавно финансираната правна помощ е оскъдна и често пъти се изчерпва с формалното присъствие на адвокат по време на процеса. За сметка на това извършителите на престъпления разполагат с добре платени и опитни защитници. Участието в наказателното производство е болезнено, застрашаващо и неизгодно за жертвите на трафик. Дори и да съществуват механизми, чрез които жертвите могат да търсят компенсация за нанесените им вреди, подобни искове на практика рядко се уважават в тяхна полза и още по-рядко се изпълняват. Разпоредбите, които защитават жертвите, не се използват ефективно и много от участниците в съдебната система, включително следователи, прокурори, съдии и адвокати, нямат необходимите познания за трафика на хора и неговите психологически, социални и здравни последици върху пострадалите. На практика жертвите срещат сериозни препятствия пред достъпа до правосъдие, а наказателното производство само води до повторна виктимизация. Трафикантите не получават присъдите, които заслужават, и противодействието на трафика на хора се оказва неефективно.

Този наръчник е резултат от тригодишна работа по проект „Подпомагане на правото на жертвите на трафик в България, Словакия и Румъния да получават правна помощ – подход, основан на правата на човека“, който се изпълнява в България от Фондация „Асоциация Анимус“ с помощта на експерти от Холандски Хелзинкски комитет. Наръчникът дава практическа информация и насоки как българското законодателство да бъде използвано по най-ефективен начин в интерес на жертвите на трафик. Предварително беше направен правен анализ доколко законодателството съответства на международните и европейските стандарти и доколко реално е достъпно и защитава правата

на пострадалите от трафик¹. За периода май 2014- април 2015 г. бяха наблюдавани 11 дела (40 съдебни заседания) по трафик от гледна точка участието на жертвата в тях и отношението към нея. Двадесет и трима адвокати бяха обучени за работа и комуникация с жертви на трафик. Техният практически опит, опасения, въпроси и обратна връзка бяха особено полезни. Бяха проведени 4 експертни срещи, на които социални работници, адвокати, прокурори и съдии имаха възможност да обсъждат реални казуси на трафик на хора и да предлагат креативни решения.

Най-голямо постижение на проекта е създаването на мрежа от 23 адвокати от цялата страна, които да консултират жертви на трафик и да ги съпътстват и представляват по време на наказателното производство. Те ще работят в тясно сътрудничество с кризисните центрове и с подслоните за жертви на трафик. Наръчникът ще помогне на тях, а и на всички заинтересовани магистрати, не само да се ориентират по-лесно в правната материя а и в преживяванията на жертвите.

Възстановяването на лице, пострадало от трафик, зависи от преодоляването на идентифицирането му с жертва. Ключово събитие, което дефинира жертвата отново като личност с нормална идентичност, е публична заслужена присъда над извършителите. Надяваме се правната система в България да заработи по-ефективно в тази насока. Но за това са нужни мотивирани адвокати, които не са безразлични към страданието на жертвите на трафик и които са привлечени от предизвикателството да привеждат напредничави, международни стандарти в действие в България, за да защитят клиентите си.

---

1 Добрева, Н. Защита на правата на пострадали от трафик на хора. Подход, основан на международната регулация на правата на човека. Фондация „Асоциация Анимус“, 2013.

1. КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА ТРАФИКЪТ НА ХОРА

ТРАФИКЪТ КАТО ЯВЛЕНИЕ ОТ СВЕТОВЕН МАЩАБ

Трафикът на хора представлява търговия с хора с цел модерно робство – експлоатация, принудителен труд, ограничаване на личната свобода, както и всички други действия, които са част от процеса на трафик (например набиране на жертви, транспортиране, укриване, задържане и др.). Експлоатацията винаги започва и се поддържа чрез употребата на сила, заплахи, измама, злоупотреба с власт или с положение на зависимост. В случаите на принуда и измама (първоначалното) съгласие на жертвата не е от значение. Трафикът и експлоатацията на деца винаги са престъпление, дори когато елементите на заплаха, принуда, злоупотреба с власт и др. не са налице. Трафикът на хора цели печалба (или някаква друга изгода) чрез експлоатирането на жертвата.

Съществуват следните видове трафик на хора:

- **сексуална експлоатация**, например принудителна проституция и други форми на принудителни сексуални дейности;
- **трудова експлоатация**, например в сферата на земеделието и строителството;
- **принудителен труд в домакинството**;
- **принудителна просия**;
- **принуда за извършване на престъпления**, например кражби, джебчийство;
- **принудителни бракове**;
- **трафик на човешки органи**.

Трафикът на хора е сериозно нарушение на правата на човека. На жертвите на трафик са отнети свободата на движение и свободата на избор; т.е. те не могат да контролират собствения си живот. Трафикът, познат още като „модерно робство“, поставя жертвите в позицията на роби, собственост на хората, които са ги купили. В повечето случаи, но не задължително, трафикът на хора е част от организирани престъпни канали. Също така е вид престъпна дейност, която се влияе от търсенето и предлагането на пазара. Трафикът на хора се смята за една от трите най-печеливши престъпни дейности наред с контрабандата на наркотици и на оръжие. Изчислено е, че годишните приходи от трафик и контрабанда достигат до няколкостотин милиарда щатски долара. Трафикът се приема като високодоходоносна престъпна дейност с нисък риск за извършителите. Създаването и поддържането на бизнес, свързан с трафик на хора, изисква минимални средства, а печалбите са огромни. Не на последно място, според статистическите данни, много малко трафиканти са ефективно осъдени на (дълго) лишаване от свобода и имуществото, придобито чрез криминална дейност, рядко бива иззето като наказателна мярка.

Според данни на Международната организация по труда (ILO, MOT)¹ световната годишна печалба от трафик достига 31,6 млрд. щатски долара:

- 15,5 млрд. щатски долара (49%) – в индустриализираните страни;
- 9,7 млрд. щатски долара (30,6%) – в Азия и Океания;
- 1,3 млрд. щатски долара (4,1%) – в Централна и Южна Америка;
- 1,6 млрд. щатски долара (5%) – в Субсахарска/Тропическа Африка;
- 1,5 млрд. щатски долара (4,7%) – в Близкия изток и Северна Африка.

Трафикът на хора е глобално явление, което засяга всички държави в света – страни в политически и икономически преход, слабо развити и развиващи се държави, страни във военна или следвоенна ситуация, като всички те са страни на произход и транзит за трафик на хора. Икономически развитите държави са

1 Patrick Besler, *Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits*, working paper. Geneva, International Labour Office, 2005.

в ролята на страни на дестинация. По данни на Службата по наркотиците и престъпността към ООН в 161 страни са идентифицирани случаи на трафик на хора, като броят на посочените страни на произход е 127, а страните на дестинация са 137¹.

Международната организация по труда² изчислява, че във всеки момент в света има около 2,5 милиона души, които са жертви на трафик с цел сексуална или трудова експлоатация. Международната организация по труда предоставя и следните данни:

- 1,4 милиона (56%) – в Азия и Океания;
- 270 000 (10,8%) – в индустриализирани страни;
- 250 000 (10%) – в Централна и Южна Америка;
- 230 000 (9,2%) – в Близкия изток и Северна Африка;
- 200 000 (8%) – в страни в период на преход;
- 130 000 (5,2%) – в Субсахарска/Тропическа Африка.

Въпреки че определени групи са по-уязвими, всеки човек може да стане жертва на трафик – мъж или жена, момче или момиче, независимо от своя произход, възраст, националност, образование, социален статут или друга характеристика. Същото се отнася и за трафикантите – най-различни мъже и жени имат роля във веригата на трафика от набиране на жертвите до експлоатацията им. Трафикантите често са част от организирани престъпни групи, но в много случаи е възможно и роднини, приятели или познати на жертвите да имат функция във веригата на трафикиране. От друга страна, жертвите може да бъдат наети и експлоатирани на работа от непознат, когото жертвата е срещнала в процеса на търсене на работа, обучение в друга страна или град, сключване на брак и др. Трафикът на хора често функционира като „семеен бизнес“, в който всеки член на семейството има своя роля.

Според данни от UN.GIFT³:

- Жертвите на трафик обикновено са на възраст между 18 и 24 години.
- Изчислено е, че над 1,2 милиона деца биват трафикирани всяка година.

1 United Nations Office on Drugs and Crime, Trafficking in Persons: Global Patterns. Vienna, 2006.

2 International Labour Organization, Forced Labour Statistics Factsheet, 2007.

3 UN.GIFT, Human Trafficking – The Facts.

- 95% от жертвите на трафик са подложени на физическо или сексуално насилие по време на процеса на трафик.¹
- 43% от жертвите са принудени да извършват сексуална работа, 98% от тях са жени и момичета.²
- 32% от жертвите са подложени на други форми на трудова експлоатация, 56% от тях са жени и момичета.³

Трафиканти на хора в света⁴:

- В 52% от случаите набирането на жертви е извършено от мъже, в 42% – от жени и в 6% – съвместно от мъже и жени.
- В 54% от случаите жертвите са набрани чрез непознат, а 46% – с помощта на познат на жертвата.
- По-голямата част от заподозрените за трафик на хора са граждани на държавата, в която се осъществява процесът и експлоатацията.

ТЪРСЕНЕ И ПРЕДЛАГАНЕ

Трафикът на хора се реализира на принципа на търсенето и предлагането. От гледна точка на предлагането – неравенството, безработицата, бедността, социалното изключване, войните, политическата нестабилност, домашното насилие и дискриминацията са сред причините, които карат хората да търсят работа, възможност за обучение или нов живот в друг град или държава, за да оцелеят. От гледна точка на търсенето – трафикът на хора е подхранван от нуждата в развитите и богати страни от евтини продукти и евтин, нискоквалифициран и лесно достъпен труд. Рестриктивните миграционни политики и липсата на защита на трудовите права за жените и мъжете мигранти поставят хората, търсещи по-добър живот в чужбина, в още по-уязвима позиция. Не е маловажно, че множеството военни конфликти и международни мироопазващи мисии, от една страна, пораждаят търсене на секс услуги там, където са позиционирани военни части, а от друга страна, довеждат до липсата на институции за закрила и колапс на държавите в конфликтните зони. Последното обслуж-

1 London School of Hygiene & Tropical Medicine, Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe, London, 2006.

2 International Labour Organization, Forced Labour Statistics Factsheet, 2007.

3 Пак там.

4 UN.GIFT, Human Trafficking – The Facts.

ва безпрепятственото увеличаване на всякакви престъпни дейности, включително трафик на хора. Организираните престъпни групи имат огромни финансови ползи от създаването на мост между търсенето и предлагането.

Различните причини за трафикиране могат да бъдат разделени на фактори, които привличат хората да търсят възможности за по-добър живот в чужбина, и фактори в техните държави, които ги принуждават да заминават. Те съвпадат с факторите, които водят до миграция.

Принудителни фактори	Притегателни фактори
<ul style="list-style-type: none"> • Цялостната ситуация в страната на произход • Дискриминация на пазара на труда • Социални фактори • Насилие срещу жени, патриархална култура, традиционни ограничения, свързани с полов признак или със семейството, или ограничени възможности за самостоятелен и независим живот на жените и момичетата • Присъствие на военни части в региона • Природни катастрофи • Желание за по-добър живот или за живот без насилие 	<ul style="list-style-type: none"> • Привлекателни оферти за работа • По-добри условия за живот в по-развитите страни • Достъп до възможности за работа • Възможност за свободно развитие на жените

ПРОТОКОЛ НА ООН ЗА ТРАФИКА НА ХОРА. МЕЖДУНАРОДНА ДЕФИНИЦИЯ НА ТРАФИКА НА ХОРА

1. Какво е Протоколът на ООН за трафика на хора, или Протоколът от Палермо?

Протоколът на ООН за трафика на хора (известен като Протоколът от Палермо) е международен договор, създаден чрез преговори между над 100 правителства. Той е един от трите протокола, придружаващи Конвенцията на ООН **срещу транснационалната организирана престъпност**. Конвенцията и Протоколът от Палермо са приети от ООН през ноември 2000 г. Те са създадени основно за да подпомагат международното сътрудничество между държавите и да гарантират, че във всички държави има адекватни закони, които се занимават с престъплението трафик на хора. Протоколът от Палермо има три части: самият Протокол, относими разпоредби на Конвенцията и тълкувателни бележки (*travaux preparatoires*), които поясняват някои от разпоредбите на Протокола. (Пълният текст на Конвенцията и на Протокола от Палермо може да се намери на интернет страницата на Националната комисия за борба с трафика на хора.)

2. Защо Протоколът е важен?

Протоколът е първият международен инструмент, който се занимава с трафика на хора във всички сектори, и първият инструмент, който съдържа международно договорена и правно обвързваща дефиниция на трафика. Той съдържа разпоредби относно криминализирането на трафика на хора и международното сътрудничество, както и разпоредби относно превенцията и защитата на пострадалите (повечето от тази група разпоредби не са задължителни). Протоколът, обаче, не е договор за правата на човека. Той е политически компромис, разработен в контекста на престъпление и контрол на границите. Той не говори за трудови или бежански права или права в секс индустрията, но включва клауза, гарантираща, че правата на човека няма да бъдат негативно повлияни от Протокола.

3. Дефиниция на трафик

Дефиницията в чл. 3 от Протокола се състои от три различни, но взаимно свързани елемента:

- **определени действия** – набиране, транспортиране, превърляне, укриване или приемане на лица;

- **средствата, чрез които тези действия са извършени** – заплаха или използване на принуда или други форми на сила, отвлечане, измама, заблуждение, злоупотреба с власт или състояние на зависимост, даване или получаване на пари или облаги, за да се постигне съгласието на лице, имащо контрол върху друго лице;
- **целта на експлоатацията** – експлоатация включва, като минимум, експлоатация в проституцията на друго или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, робство или практики, подобни на робство, принудително подчинение или отнемане на органи.

В случаи с пълнолетни хора всичките три елемента трябва да са включени, за да е налице трафик. В случаи с непълнолетни (под 18 г.), обаче, употребата на което и да е от принудителните или заблуждаващите средства, изброени в Протокола, не се изисква. Всяко набиране и т.н. на дете с цел експлоатация се смята за „трафик“.

4. Разбиране на дефиницията

„Измама или въвеждане в заблуждение“

Това може да се отнася до естеството на работата или услугите (напр. ако на лицето е обещана работа като домашна помощничка, но е принудено да работи в проституция), но може също да се отнася до условията на работа (напр. ако на лицето са обещани разрешително за работа, подходящо заплащане и добри работни условия, но в действителност не му се плаща никаква или част от обещаната надница, принудено е да работи изключително дълги часове, отнети са документите му за самоличност и/или е заключено в мястото на работа). Трябва да се има предвид, че първоначалното набиране може да е доброволно, а насилствените методи да се задържи лицето в ситуацията на експлоатация да се появят на по-късен етап.

„Злоупотреба със състояние на зависимост“

Според тълкувателните бележки в Протокола „злоупотреба със състояние на зависимост“ се отнася до *„всяка ситуация, в която въвлеченото лице няма реална и приемлива алтернатива, освен да се подчини на злоупотребата“*. Това може да включва ситуации, когато жертвата не говори местния език, личните ѝ документи са взети, няма възможност да се свърже с приятели, семейство или външния свят.

„Принудителен труд или услуги, робство или подобни практики, принудително подчинение“

Тези понятия нямат дефиниции в Протокола от Палермо, а в други международни договори и конвенции. Според конвенциите на Международната организация по труда принудителен труд е *„всяка работа или услуга, изисквана от което и да е лице под заплахата от наказание и за която това лице не е кандидатствало доброволно“*. Условието на принудителен труд включват употреба на физическо или сексуално насилие, заплахи за насилие, отношения на задлъжнялост, удържане на надници или неплащане изобщо, ограничение на придвижването, задържане на паспорт и заплаха за предаване на властите.

„Практики, подобни на робство“ включват уреден брак и отношение на задлъжнялост. Отношение на задлъжнялост настъпва, когато например от трафикираното лице се изисква да върне голяма сума пари за разходите за транспорт, като в същото време дългът продължава да расте поради прекомерно високи лихви и безкрайни и постоянно увеличаващи се разходи за настаняване, превоз, дрехи, храна и т.н. – което прави изплащането на дълга практически невъзможно.

„Принудително подчинение“ се отнася до условия на работа, които лицето не може да промени или от които не може да избяга. Според Европейския съд по правата на човека (Страсбург) принудителното подчинение може да се определи като *„задължение да се предоставят услуги, което е наложено с употреба на сила и трябва да се свързва с идеята за робство“* (Силиадин с/у Франция, жалба 73316/01, решение от 26.07.2005 г.).

„Експлоатация в проституция на друго или други форми на сексуална експлоатация“

Протоколът от Палермо прави ясна разлика между трафик и проституция. Според него *„експлоатация в проституция“* прераства в *„трафик“* само когато е използвана принуда или заблуждение и когато има елемент на склоняване, транспортиране и т.н. В Протокола нарочно няма дефиниция на *„експлоатация в проституция на друго“* и *„сексуална експлоатация“*, за да могат всички държави – независимо дали са легализирали или криминализирали проституцията – да го ратифицират. Обстоятелството дали едно лице преди се е занимавало с проституция (или домакинска работа или друг вид работа) е без значение, ако всички

останали елементи са налице – едно от определените действия, използване на едно от принудителните или заблуждаващи средства и целта на експлоатацията.

5. Какво е значението на съгласието?

Съгласието на трафикираното лице с възнамеряваната експлоатация е ирелевантно (без значение), щом е използвано някое от средствата, изброени в дефиницията. В този смисъл едно лице може да се съгласи да замине в друга държава, да работи домакинска работа или в проституцията, но това не означава, че то се съгласява да работи принудителен труд или при условия, подобни на робство, следователно не се изключва това лице да е жертва на трафик.

6. Какво е положението на децата?

Конвенцията на ООН за Правата на детето и Конвенцията на МОТ за най-лошите форми на детски труд посочват специфични видове експлоатация на деца. Включването на деца под 14 години (15 – в развитите страни) в каквато и да е форма на труд на пълен работен ден или на деца под 18 години в тежки и опасни дейности, като миньорство, мореплаване или секс работа, винаги е експлоатация.

7. Протоколът изисква ли елемент на трансгранична дейност или участие на организирана престъпност?

Дефиницията на Протокола не изисква пресичането на граница като част от престъплението. Според Конвенцията срещу транснационалната организирана престъпност националното право трябва да предвиди някои от престъпленията (включително трафик) „независимо от международното естество или участието на организирана престъпна група“.

8. Каква е връзката между трафик и каналджийство според Протокола?

Протоколът прави ясна разлика между трафик на хора и каналджийство. *Каналджийство* е нарушение на вътрешните закони, които защитават държавата, като регулират кой може да пресича границата и как, докато *трафик* основно засяга защита на хората срещу нарушения на човешки права и може да се случи със или без пресичане на граници.

ДЕФИНИЦИЯ НА ТРАФИКА СПОРЕД БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Дефиницията на престъплението трафик на хора според българското законодателство се съдържа в Закона за борба с трафика на хора и Наказателния кодекс.

Според Закона за борба с трафика на хора *„трафик на хора“* е *набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора, независимо от изразената от тях воля, когато се извършва с цел експлоатация“, а „експлоатация“* е *противозаконно използване на хора за разврат, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност от пострадалия, за осъществяване на принудителен труд, за просяка или за държане в принудително подчинение, за поставяне в робство или в положение, сходно с робството“.*

Според разпоредбата на чл.159а, ал.1 от Наказателния кодекс: *„Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд или за просяка, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъдат държани в принудително подчинение независимо от съгласието им, се наказва“.*

Според тази разпоредба трафикантът може да бъде наказан дори и да не е използвал специалните методи – принуда, заблуждение и т.н., които са изброени в следващата алинея като специални елементи на престъплението, водещи до по-тежко наказание. Според чл.159а, ал.1 трафикантът носи наказателна отговорност дори в случаите, когато жертвата е била наясно с дейностите, в които ще бъде въввлечена, и е дала съгласието си – което често се случва на практика.

Специалните методи се съдържат в чл.159а, ал.2:

„Когато деянието по ал. 1 е извършено:

1. *спрямо лице, ненавършило осемнадесет години;*
2. *чрез използване на принуда или чрез въвеждане на лицето в заблуждение;*
3. *чрез отвлечане или противозаконно лишаване от свобода;*
4. *чрез използване на състояние на зависимост;*
5. *чрез злоупотреба с власт;*

- б. чрез обещаване, даване или получаване на облаги;
 7. от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата му“.

Тази разпоредба изброява по-тежки форми на трафик, за които наказанието е лишаване от свобода за по-дълъг период, както и по-висока глоба. Според чл. 159б на Наказателния кодекс трансграничният трафик също е престъпление: „*Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора и ги преведе през границата на страната с целта по чл. 159а, ал. 1, се наказва*“.

Според Тълкувателно решение № 2 от 16.07.2009 г. на ВКС по тълк. д. № 2/2009 г., ОСНК, докладвано от съдиите Вероника Имова и Фиданка Пенева, изпълнителното деяние по чл. 159а, ал. 1 НК „транспортиране“ се осъществява не само когато фактически се превозва жертвата, но и когато се извършват действия, необходими за превозването ѝ. Изпълнителното деяние „набиране“ по смисъла на чл. 159а, ал. 1, предложение първо НК се осъществява чрез активни действия на дееца за търсене, привличане, вербуване, уговаряне, склоняване на жертвата или попълване на набор от хора за привеждането им в положение, създаващо предпоставки за бъдещата им експлоатация. Изпълнителното деяние „набиране“ може да се извърши и чрез склоняване към проституция. Сводането към конкретни блудствени действия или съвкупление по чл. 155, ал. 1, предложение второ НК може да бъде в реална съвкупност с деянията по чл. 159а – чл. 159г НК.

Как да сме сигурни дали едно лице е жертва на трафик?

За да се определи дали едно лице е жертва на трафик, трябва да са налице едновременно и трите основни елемента на престъплението:

- 1. действия** – набиране, транспортиране, прехвърляне, укриване или приемане на лица;
- 2. средства** – принуда, измама, заплаха, използване на сила или власт, отвлечане, заблуждение, злоупотреба със зависимост и др.;
- 3. цел, свързана с експлоатация** – в проституцията или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, просия, принудително подчинение или отнемане на органи.

В случаи с деца не е необходимо да са налице специални средства, т.е. елемент 1 и елемент 3 са достатъчни.

Не е необходимо пресичане на граница, за да се квалифицира престъплението като трафик.

Клиентът, който ползва сексуални услуги срещу заплащане, трафикант ли е?

Според Решение № 57 от 1.02.2010 г. на ВКС по н. д. № 694/2009, при трафика на хора деецът осъществява действия по набирането, транспортирането, укриването или приемането на лица или групи от хора за осъществяване на целите, визирани в текста на правната норма, като в съзнанието му са формирани представи за лично облагодетелстване от бъдещата експлоатация на жертвата. Очевидно е, че лицето, което осъществява полов акт срещу заплащане с проститутка, не извлича за себе си никаква материална облага.

ТРАФИКЪТ НА ХОРА – РАЗЛИКИ С ДРУГИ ДЕЙНОСТИ

Важно е да се прави разлика между трафик на хора и каналджийство, както и между трафик на хора и доброволна проституция, а също и между трафик на хора и насилствен брак или уреден брак. Трябва да се отбележи, че нещо, което започва като каналджийство или доброволна проституция, може да се превърне в трафик, ако хората впоследствие биват подложени на експлоатация, принудителен труд или робски условия.

Трафик на хора	Каналджийство
Целта е да се направи печалба чрез експлоатация на жертвата.	Целта е незаконно да се прехвърли лице през границата.
Може да се случи зад граница, както и в страната, без да се преминава граница.	Винаги включва преминаване на националните граници.
Може да се случи зад граница, както и в страната, без да се преминава граница.	Извършва се винаги със съгласието на лицето. Когато пристигнат до избраната дестинация, нелегалните мигранти могат да отидат където пожелаят, т.е. те не остават свързани с каналджията.
Жертвите на трафик нямат право на свободно движение, нямат право да напуснат работата си или да взимат решения за себе си.	* Все пак трябва да помним, че нелегалните мигранти са високорискова група по отношение на трафик на хора както по време на нелегалното им прехвърляне, когато са силно зависими от каналджията, така и когато достигнат желаната дестинация, тъй като са принудени да осигуряват съществуването си на черния трудов пазар заради нелегалния си статус и не разполагат с никаква защита.

Трафик на хора	Доброволна проституция
Жертвите не са свободни да вземат решение относно живота и работата си, тъй като са напълно контролирани от човека, който ги е купил.	Хората, които доброволно проституират, са в състояние да вземат решения, засягащи живота и работата им.
Някои жертви на трафик са принуждавани да проституират против волята си, други са проституирали преди или се знае, че биха проституирали, но са подложени на робски условия на труд.	Доброволната проституция, въпреки че може да е резултат от неблагоприятни лични обстоятелства или липса на други възможности, е свободен избор на лицето.
Жертвите на трафик не са свободни да се движат където поискат или да престанат да проституират, ако пожелаят.	Доброволно проституиращите могат да се движат където поискат и да спрат да проституират, ако пожелаят.
Сексуалната експлоатация е една от многото форми на трафика на хора.	Може, но не е задължително да доведе до различни форми на насилие и експлоатация. * Доброволно проституиращите може да станат жертви на трафик, т.е. да бъдат експлоатирани сексуално като всеки друг, когато условията им на работа се превърнат в експлоатации, когато не са свободни да спрат да проституират и загубят контрола си по отношение на решенията и живота.

Трафик на хора	Насилствен брак
Бракът може да се използва като критерий на трафика на хора. Целта е трудова или сексуална експлоатация на жертвата. Жертвата е държана в подчинение и е принуждавана да проституира, да върши домакинска работа или да извършва други дейности.	Насилственият брак се осъществява без съгласието на лицето/лицата, които встъпват в брак. Целта не е експлоатация, а спазване на културални традиции или в по-лошия случай – материално или социално облагодетелстване на семейството на жертвата. Насилственият брак може да се осъществи вътре в общността, към която принадлежи жертвата. Ранните бракове (на лица под 18 г.) може да се квалифицират и като форма на сексуално насилие над деца. * Насилственият брак също може да включва отвличане, транспортиране, заплахи, насилие и пленничество. Лице, което е в ситуация на насилствен брак, е много уязвимо и зависимо и лесно може да бъде експлоатирано.

Ранните ромски годежи, носенето на зестра и други подобни социални отношения представляват ли трафик на хора?

Според Решение на ЕСПЧ по делото М. И др. с/у Италия и България от 31 юли 2012 г.: „Дори да се предположи, че бащата на булката е получил парична сума във връзка с твърдения брак, такъв паричен принос не може да се счита, че се равнява на цена, прикрепена към прехвърляне на собственост, така че да възникне понятието за робство. Разумно може да се приеме, че плащането представлява подарък от едно семейство на друго, обща традиция за много различни култури.“

В България

В Наказателния кодекс е криминализирано деянието „трафик на хора“ като отделно престъпление. То има прилики с други деяния, които макар да не са „трафик“, също са криминализирани:

Разлика с каналджийство	Чл. 280. (1) Който преведе през границата на страната отделни лица или групи от хора без разрешение на надлежните органи на властта или макар с разрешение, но не през определените за това места, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от петстотин до хиляда лева.
Разлика с незаконна трансплантация на органи	Чл. 349а. (1) Който наруши правила, установени за вземане и предоставяне на човешки органи или тъкани за трансплантация, се наказва с лишаване от свобода от една до три години.
Разлика с продажба на дете от майка му	Чл. 182б. (1) Лице от женски пол, което даде съгласие за продажбата на детето си у нас или в чужбина, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева. (2) Наказанието по ал. 1 се налага и на бременна жена, която дава съгласие за продажбата на детето си преди раждането му.

Забрана за детска проституция	<p>Чл. 154а. Който, като даде или обещае облага, извърши блудствени действия или съвкупление с непълнолетно лице, което се занимава с проституция, се наказва с лишаване от свобода до три години.</p>
Разлика с насилствен брак	<p>Чл. 177. (1) Който склони някого по насилствен начин да встъпи в брак и поради това бракът бъде обявен за недействителен, се наказва с лишаване от свобода до три години.</p> <p>(2) Който отвлече лице от женски пол с цел да го принуди да встъпи в брак, се наказва с лишаване от свобода до три години, а ако пострадалата е непълнолетна, наказанието е лишаване от свобода до пет години.</p> <p>Чл. 178. Родител или друг сродник, който получи откуп, за да разреши да встъпи в брак негова дъщеря или сродница, се наказва с лишаване от свобода до една година или с глоба от сто до триста лева, както и с обществено порицание.</p> <p>(2) Същото наказание се налага и на този, който дава или който посредничи при даването или получаването на такъв откуп.</p>

Необходимо е да се прави ясна разлика между трафик на хора и [експлоатация в] проституция. Под „проституция“ и съответно „експлоатация в проституция“ следва да се има предвид ситуация, в която лицето доброволно е избрало да придобива доходи чрез предоставяне на сексуални услуги срещу заплащане, но друго лице определя условията на работа и получава парите, давани от клиентите. В този смисъл едно лице може да се съгласи да замине в друга държава, да работи домакинска работа или в проституция, но това не означава, че то се съгласява да работи при условия, подобни на робство (напр. по 12 часа на ден, срещу

много ниско заплащане, при нечовешки битови условия и т.н.), следователно не се изключва това лице да е жертва на трафик. „Експлоатация в проституция“ прераства в „трафик“, когато са използвани принуда или заблуждение и когато има елемент на склоняване, транспортиране и т.н. Обстоятелството дали едно лице преди се е занимавало с проституция (или домакинска работа или друг вид работа) е без значение, за да възникне „трафик“, ако всички останали елементи са налице – едно от съставомерните действия, едно от съставомерните средства и една от специалните (експлоатационни) цели.

Често жертвите на трафик знаят, че ще проституират. Въпреки това те се различават от другите (легално) проституиращи (секс работници) в няколко аспекта:

- **Действия**

За разлика от секс работниците, жертвите на трафик са транспортирани, укривани и затваряни. Те губят свободата си на движение и са контролирани от трафиканта.

- **Средства**

За разлика от секс работниците, жертвите на трафик нямат възможност да избират клиентите си, по колко клиенти на ден могат да обслужват, колко дълъг да бъде работният им ден, какви практики да използват. Използват се заплахи, физическо и емоционално насилие, за да бъдат жертвите държани в подчинение. Дори и да знаят, че ще проституират, жертвите са измамени за условията на работа. За разлика от легално проституиращите жертвите на трафик нямат възможност да спрат по свое желание да проституират, а остават поробени от трафикантите.

- **Експлоатация**

За разлика от секс работниците, жертвите на трафик са принудени да предават спечелените средства на трафиканта. Трафикантът печели от експлоатацията и прекомерното натоварване на жертвите.

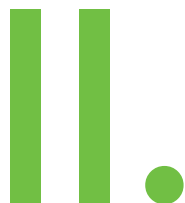
Много често трафикът на хора, особено трафикът с цел сексуална експлоатация, може да бъде объркан с доброволната проституция. Това се случва често в страни като България, в които проституцията не е регулирана в законодателството и до голяма

степен е подчинена на организираната престъпност, като проституиращите търпят насилие. Трафикът на хора съществува както в държави, в които проституцията е легална професия, така и в държави, в които е криминализирана. Съществуват три законодателни подхода към проституцията:

- 1) **прохибиционистки**, който криминализира всички участници, включително и проституиращите лица;
- 2) **аболиционистки**, който криминализира само представителите на третата страна (сводници, собственици на публични домове, а в някои случаи и клиентите), но не и самите проституиращи;
- 3) **регулационен**, който регулира секс индустрията чрез специализирани закони за проституцията (често те включват задължителна регистрация, медицински прегледи за проституиращите) или чрез граждански и трудовоправни закони.

В България няма изрична регулация на проституцията (легализиращ или криминализиращ режим). От една страна, се предвижда местен данък за професията „компаньонка“ (т. 22, Приложение № 4 от Закона за местните данъци и такси). От друга страна, е криминализирано придобиването на доходи по неморален начин (чл. 329 от НК) и в практиката има осъдителни присъди по тази разпоредба срещу проституиращи лица.

Според политиките на някои държави мерките, включително и законодателните, срещу проституцията (ограничаване, забрана) оказват влияние за намаляване и за превенция на трафика на хора. Погрешно е двете явления да се смесват и трафикът на хора да се ограничава до сексуалната експлоатация, като така се пренебрегва трафикът с цел трудова експлоатация, продажба на органи и бебета, както и трафикът с цел джебчийство и просия. Смесването на двете явления е пречка да се създават механизми, които да регулират проституцията и да намаляват насилието в нея. Това също оказва влияние и върху нагласите към жертвите, към които се прилага пренебрежително и морализаторско отношение, защото се възприемат единствено като проституиращи, а не като жертви на насилие и експлоатация.

МЕЖДУНАРОДНА ПРАВНА РАМКА, РЕГЛАМЕНТИРАЩА ПРАВАТА НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК

В контекста на системата на международното право престъплението трафик на хора се разглежда по два начина. От една страна са перспективата на извършителя и стремежът за разкриването, залавянето и наказването му. От друга страна са перспективата на пострадалия и стремежът за обгрижването, защитата и обезщетяването му. Именно втората страна е подходът към трафика на хора, основан на правата на човека.

Преди да бъдат въведени в българския Наказателен кодекс (2002 г.) понятията трафик на хора, принудителен труд, подчинение и робство са споменавани и тълкувани в международното право, т.е. в универсалните и регионалните международни договори. Различните нарушения на основни човешки права, които се случват по време на процеса на трафикиране, са отразени в множество международни конвенции и европейски директиви, приемани от средата на XX век и до днес. На постоянното обръкване какво точно значи терминът трафик на хора е сложен край през 2000 г., когато е постигнато международно съгласие за неговата дефиниция – тя се съдържа в т.нар. Протокол от Палермо към Конвенцията на ООН срещу международната организирана престъпност. Универсалните конвенции на ООН слагат акцент върху разкриването на престъплението и това как правителствата си сътрудничат за залавянето на престъпниците. Регионалните европейски конвенции, от друга стра-

на, са по-ориентирани към интересите на пострадалите и към защитата на основните човешки права. Например конвенциите на Съвета на Европа за защита правата на човека (1950 г.) и за борба с трафика на хора (2005 г.) изрично идентифицират трафика на хора като „нарушение на човешки права“ и се прилагат включително и за вътрешен трафик. Директивите на Европейския съюз са най-детайлни.

МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

По-долу са представени основните задължения на държавите според международното право за борба с трафика на хора. За всяко задължение е даден пакет от стандарти, които държавите трябва да посрещнат. Можете да използвате тези стандарти като индикатори, за да определите дали правителството спазва своите международноправни задължения.

Задълженията на държавите и стандартите са определени в редица международни актове, основните от които са:

- Протокол за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (т.нар. Протокол от Палермо), ратифициран със закон, приет от 38-ото Народно събрание на 12.04.2001 г.;
- Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора,
- ратифицирана със закон, приет от 40-ото НС на 7.03.2007 г.;
- Директива 2011/36 на Европейския съюз относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защита на жертвите от него;
- Директива 2012/29 на Европейския съюз за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.

1. Задължение активно да идентифицират жертви на трафик

Държавите имат задължение надлежно да идентифицират жертви на трафик, тъй като неспазването на това задължение е вероятно да доведе до неспазване на правата на засегнатите лица, като възпрепятства достъпа им до програми за закрила и реинтеграция.

Стандарти

- Да се предвидят указания и процедури за съответните органи и служители, които да осигурят бързото и точно идентифициране на трафикирано лице.
- Съответните държавни служители да се обучават на процедури за правилно идентифициране.
- Правоприлагащите органи да работят съвместно с НПО, за да улеснят идентифицирането и подкрепата на трафикирани лица.
- Мигранти и други групи, уязвими към трафик, да получават информация как и къде да търсят подкрепа при необходимост

2. Задължение да подкрепят и защитават жертви на трафик, включително в качеството им на свидетели

Основата на това задължение е ангажиментът на държавите да осигурят ефективни средства за защита в случаи на нарушения на права на човека. Повечето разпоредби относно подкрепа и защита на трафикирани лица в Протокола от Палермо не са задължителни. Стандарти, обаче, могат да се извлекат от различни международни договори за правата на човека. Препоръчителните принципи и насоки за правата на човека и трафика на хора на Комисариата на ООН за Права на човека (2002 г.) съдържат обширен диапазон от препоръки за защита и подкрепа, сред които е да се гарантира, че трафикираните лица са предпазени от повторна експлоатация и вреди и имат достъп до адекватни физически и психологически грижи, „които не трябва да бъдат в зависимост от желанието на жертвата да сътрудничи в правни процедури“. Фактът, че всички трафикирани лица независимо от тяхното желание или възможност да сътрудничат на властите за разкриване на престъплението трябва да имат достъп до помощ и подкрепа, наскоро беше потвърден от Комитета за елиминиране на дискриминация спрямо жени в Становище относно Холандия:

Комитетът също така изразява отново своята загриженост, че жертви на трафик, които не сътрудничат на полицията в разследването и обвинението на трафикантите, са изключени от защитата на т.нар. Б-9 наредба. Комитетът счита, че с налагането на това изискване правителството на Холандия сериозно препречва възможността да достигне и подкрепи жертви на трафик с адекватна помощ.

За държави, членки на Европейския съюз, Протоколът от Палермо и Директива 2011/36/ЕС съдържат няколко задължения за подкрепа и защита на жертви на трафик и за осигуряване на право на временно пребиваване.

3. Забрана за задържане на трафикирани лица и забрана за осъждане за престъпления, свързани с този статус

Стандарти

- Трафикирани лица не се задържат или депортират автоматично.
- Взимат се мерки за предпазване на жертвите от последващи вреди и за защита на сигурността им.
- Трафикираните лица имат достъп до (спешно настаняване в) приют, медицинска помощ и правна консултация. Базисна подкрепа (включително настаняване, материална, медицинска и психологическа подкрепа) се предоставя независимо от това дали жертвата е съгласна да съдейства в разследването на престъплението.
- На трафикираните лица се осигурява период за размисъл и право на временно пребиваване. По време на периода за размисъл и на временното пребиваване те имат достъп до материална, медицинска, психологическа и правна подкрепа. По време на временното пребиваване те имат достъп до пазара на труд, обучения и образование.
- Личният живот и самоличността на трафикираните лица са защитени.
- На жертвите се предоставя информация относно съответните съдебни и административни процедури и съдействие да изразят своето становище и искания.
- На трафикирани лица, които участват като свидетели (и при необходимост на тяхното семейство и близки), се гарантира ефективна защита от потенциално отмъщение или унижение (включително възможности за настаняване в друго населено място, даване на показания по начин, който гарантира безопасност, например чрез видеовръзка.)
- Сигурността на трафикираното лице и неговото семейство, включително защита от повторен трафик, се взема предвид при всяко решение за репатриране.
- Трафикираните лица се защитават от незабавно депортиране или репатриране, когато има основателни съмнения, че това би представлявало риск за лицето или близките му.

Според Препоръчителните принципи и насоки на Комисариата на ООН държавите трябва да гарантират, че трафикираните лица няма да бъдат държани в центрове за задържане и че няма да бъдат разследвани и съдени за престъпления, свързани с качеството им на жертви.

Стандарти

- Трафикирани лица не се задържат в домове за временно настаняване на чужденци или подлагани на други форми на лишаване от свобода.
- Трафикирани лица не се арестуват от правоприлагащите органи по друга причина, освен тяхната непосредствена физическа защита.
- Трафикирани лица никога не се задържат по причина за събиране на доказателства, включително даване на показания.
- Трафикирани лица не се задържат от социалните служби, освен ако нямат договореност или 1) задържането е със специфична цел, непосредствено свързана с неотложните нужди на жертвата, и 2) за възможно най-кратък период от време.
- Трафикирани лица не се преследват наказателно за нарушения на имиграционно право или за деяния, в които са били въввлечени като директна последица от това, че са били жертви на трафик.

4. Задължение да се осигурят на жертвите подходящи средства за защита

„Подходящи средства“ включват реституиране (възстановяване на свободата, връщане в населеното място на жертвата, връщане на собственост), обезщетение (включително за морални вреди, пропуснати доходи и медицински разноски), рехабилитация (напр. медицинска, психологическа грижа), гаранции срещу повторно въвличане. Съществуването на граждански, административни и трудовоправни средства е наложително (паралелно с наказателноправните средства). От държавите се изисква да използват своите административноправни системи, за да защитят, например, чуждестранни работници и да им осигурят правно средство срещу експлоататори. Конвенция на Международната организация по труда (МОТ) за Защита на заплатите задължава държавите да гарантират съществуването на „адекватни наказания или други подходящи мерки“ за нарушения на законите, приети в изпълнение на тази конвенция.

Стандарти

- На трафикираните лица се предоставя информация за наличните средства и достъп до правна помощ.
- Трафикираните лица не се депортират автоматично и имат право да останат в страната, докато траят правните процедури, включително производството за обезщетение.
- Да се предвиди законодателна и практическа възможност за трафикираните лица да получат обезщетение за претърпените вреди.
- Трафикираните лица трябва да имат възможност да представят своите становища и искания в съответните стадии на наказателното производство.
- Да се предвиди плащане на обезщетение от държавата, когато такова не може да се получи от трафиканта.

В България

Определението за жертва, съгласно международното право, е въведено в българското законодателство и се съдържа в Закона за борба с трафика на хора: *„жертва е всяко лице, което е било обект на трафика на хора“*. Законът дефинира жените и децата като хората, които са в най-голям риск да бъдат въввлечени в трафик: *„Този закон урежда ... мерките за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора, особено на жени и деца“*. В по-тесен аспект чл. 74 от НПК дефинира жертвата като *„лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението“*. Едно лице може да се счита за жертва на трафик независимо от това дали извършителят е бил идентифициран, заловен, съден или признат за виновен и независимо от семейната връзка между жертвата и извършителя.

Статутът „жертва на трафик“ предоставя конкретни права. Първо, идентифицираната жертва има право на период за размисъл, право на (поне) един месец настаняване в приют, докато трае периодът за размисъл, право на безплатна психологическа и правна помощ и право да реши дали да сътрудничи на властите. Жертвата има право и на еднократна финансова компенсация от държавния бюджет за претърпени имуществени вреди. Жертвите, които се съгласят да дадат показания пред властите, имат право и да удължат престоя си в приюта, докато приключи наказателното производство. Жертвите, които се съгласят да участ-

ват в наказателното производство в качество на „пострадал“ имат право на защита за своята сигурност, както и на защита за роднините си; право да бъдат представлявани от адвокат; право да представят доказателства; право да оспорват прокурорски и съдебни актове. И накрая жертвата, която участва в съдебната фаза на наказателното производство, има правото на иск срещу подсъдимия за обезщетение за причинени вреди. Накратко, жертвите на трафик на хора разполагат със следните групи права:

1. Права на жертва на трафик според Закона за борба с трафика на хора – период за размисъл, настаняване в подслон, право на пребиваване, право да бъдат информирани от прокурора за правата си.
2. Права на „идентифицирана“ жертва по смисъла на НМН (Националния механизъм за насочване), които включват краткосрочна и дългосрочна психологическа и социална подкрепа.
3. Право на държавно-финансирана правна помощ.
4. Право на държавно-финансирана компенсация за имуществени вреди.
5. Права на „пострадал“ и „свидетел“ по смисъла на НПК.
6. Право на иск за обезщетение за имуществени и неимуществени вреди срещу трафиканта.

Самоидентифициране като жертва, което да осигурява достъп до горните права, не е възможно. Въпреки че човек може сам да сигнализира за престъплението, на практика той ще бъде признат за пострадал само след разглеждане на показателите за идентификация – Националния механизъм за насочване. Според този механизъм НПО правят неофициална идентификация, която включва предоставяне на психологическа подкрепа и настаняване в приют/кризисен център, а официалното идентифициране се извършва от следствените органи (полиция и прокуратура).

КОНКРЕТНИ ПРАВА НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК ПРЕДИ, ПО ВРЕМЕ И СЛЕД НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО

Право на закрила и подкрепа

Въпреки че трафикът на хора е признат за тежко престъпление и нарушава правата на човека, в много случаи жертвите на трафик, ако са разпознати като такива, са възприемани като свидетели или инструменти за прилагане на закона. В почти всички държави достъпът до помощ и закрила зависи от желанието на жертвата да сътрудничи на властите, както и от нейното значение за наказателното производство. Често мерките не зачитат основните права на човека и достойнството на трафикираните лица. Пример за това са задължителните медицински прегледи и изследвания за ХИВ, задължителното психологическо консултиране, ограничаването на свободата на движение на жертвата, установяване на контакт със семейството на жертвата и информиране на властите от страната на произход на жертвата за нея – всичко това без нейното съгласие.

Желанието на жертвите да докладват на полицията и да сътрудничат на наказателното производство е тясно свързано с отношението на полицията и съдебните власти към тях, със защитата на сигурността и неприкосновеността на личния им живот, с достъпа до информация и подкрепа, както и с риска да бъдат

арестувани или задържани, съдени или депортирани за престъпления, произлизащи от това, че са били в ситуация на трафик, като например нелегално влизане или пребиваване, въвличане в секс индустрията, използване на фалшиви документи за самоличност. Различни проучвания показват, че жертвите, с които са се отнасяли добре, са по-склонни да сътрудничат и че правоприлагащите служители успяват да издействат присъда, когато правата на трафикираното лице са били уважени.

През последните години се наблюдава нарастващо внимание към нуждите и правата на жертвите на трафик. Докато повечето от разпоредбите в Протокола на ООН, отнасящи се до жертвите на трафик, нямат задължителен характер, по-новите документи Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора и Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент създават комплекс от минимални стандарти за подкрепа и закрила на жертви на трафик, които държавите членки са задължени да предоставят на жертвите независимо от желанието им да свидетелстват.

Според двата документа всяка оказана подкрепа трябва да бъде предоставяна по взаимно съгласие и след като жертвата е била информирана, като подкрепата трябва да включва сигурно жилище, психологическа и материална подкрепа, достъп до спешни медицински грижи, преводачески услуги, консултиране за юридическите им права и правните услуги, налични за тях, съдействие за защита на правата и интересите им по време на наказателно производство, а в случай на деца жертви – и достъп до образование.

Страните членки трябва да гарантират, че жертвите на трафик имат достъп до компенсация за злоупотребите, на които са били подложени. Държавите трябва да вземат под внимание и безопасността на жертвата преди, след и по време на наказателното производство. Според Директива 2011/36/ЕС за трафика помощ следва да бъде предоставена веднага щом има основателни причини да се смята, че лицето може да е жертва на трафик.

В България

Жертвите на трафик могат да се възползват от¹:

- **14 кризисни центъра за деца, жертви на насилие и трафик** – капацитет 145 места; престой до 6 месеца; създадени по Закона за социално подпомагане със средства от държавния бюджет, предоставен на общините; повечето се управляват от НПО (държавно делегирана дейност);
- **8 кризисни центъра за пълнолетни, жертви на насилие и трафик** – 66 места; престой до 6 месеца; създадени по Закона за социално подпомагане със средства от държавния бюджет, предоставен на общините; всички се управляват от НПО (държавно делегирана дейност);
- **2 специализирани подслона за жертви на трафик** – 8 (+4) места; дългосрочен престой (до края на производството); създадени по Закона за борба с трафика на хора; финансирани от бюджета на Националната комисия за борба с трафика на хора по механизма на обществените поръчки; управляват се от НПО. Някои от центровете работят с деца и възрастни.

Може ли в кризисен център или в специализиран подслон за пълнолетни жертви на трафик жените да бъдат настанявани заедно с децата си?

Няма изрична законова забрана пълнолетна жена да бъде настанявана в кризисен център с малолетното си дете. Според чл. 126, ал. 1 от Семейния кодекс „родителите и ненавършилите пълнолетие деца живеят заедно, освен ако важни причини налагат да живеят отделно“. Според чл. 40 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане лице, което отправи молба за настаняване в „кризисен център“, се настанява незабавно независимо от постоянния му адрес. Когато лицето се придружава от дете и е негов родител или настойник, детето се настанява заедно с него. Когато лицето е бременна жена или майка на дете, ненавършило 3 години, и е в риск да изостави детето си, тя се настанява незабавно заедно с детето. В случай че майката е придружена от друго свое дете – навършило 3 години, то също се настанява заедно с нея.

¹ Информацията е към 2014 г.

Националният механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик (НМН) определя реда и начина на достъп до психологически и социални услуги и до настаняване, както и конкретните ангажименти на всички компетентни институции в подкрепа на пострадалите.

Според ЗБТХ и НМН този вид помощ за жертвите на трафик е безусловна и не зависи от желанието им да сътрудничат на властите за разкриване на престъплението.

Стандартна оперативна процедура I. „Идентификация и насочване на жертви на трафик“ включва идентификация, оценка на риска, определяне на неотложните потребности и незабавно насочване към служби и програми за подкрепа. За целите на незабавния достъп до услуги се предвижда неформална идентификация, която може да се осъществи от служители на различни институции, които първи установяват контакт с жертвата. Формална идентификация се осъществява от органите на досъдебното производство и цели стартиране на разследване.

Стандартна оперативна процедура II. „Закрила и подкрепа“ предвижда кризисна интервенция (спешно настаняване, спешна психологическа, социална и медицинска подкрепа и хуманитарна помощ) и подкрепа по време на периода за размисъл, включително и правно консултиране. Тези услуги се осъществяват от кризисните центрове.

Стандартна оперативна процедура III. „Социално включване (реинтеграция)“ се отнася до дългосрочната психологическа и социална помощ за пострадалите. Единствено в двата специализирани подслона към НКБТХ жертвите могат да останат дългосрочно до приключване на наказателното производство, ако са страна или свидетел в него.

За децата, жертви на трафик, се прилага **Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца, жертви на трафик, завръщащи се от чужбина**, който се координира от Държавната агенция за закрила на детето.

ПРАВО НА ПЕРИОД ЗА РАЗМИСЪЛ

В международното право се предвижда право на жертвите на период за размисъл от 1 до 3 месеца. Периодът за размисъл им позволява да започнат възстановителен процес и да вземат информирани решения. Периодът за размисъл не е обвързан със сътрудничество с властите и не трябва да бъде използван като инструмент да принуждава жертвите да сътрудничат. Периодът за размисъл е еднакво важен за всички жертви, независимо дали са били трафикирани вътре в страната или извън нея, дали са с чуждестранен произход или не. Според Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора периодът за размисъл трябва да е най-малко 30 дни, когато има основания да се смята, че лицето е било жертва на трафик. Опитът показва, че е необходимо период от най-малко 90 дни, за да може когнитивното функциониране и емоционалната стабилност на жертвата на трафик да се възстановят до ниво, при което да е в състояние да взема разумни решения относно своята безопасност, сътрудничество с властите срещу трафикантите и предоставяне на подробни свидетелски показания за минали събития.¹

В България периодът за размисъл, макар отговарящ на международното изискване за минимум 1 месец, е прекалено кратък. Продължителността му не съответства реално на времето, необходимо за преодоляване на най-тежките психологически последици за жертвите. До 60-ия ден след излизането от трафик жертвите проявяват до 70% от симптомите, а след 60-ия ден симптомите им намаляват наполовина.² В редица европейски държави, например Холандия, Гърция, периодът за размисъл е максималният (3 месеца). Докато трае периодът за размисъл, жертвите могат на спокойствие да обмислят своето (процесуално) поведение и евентуалното си участие в бъдещия наказателен процес. През този период разследващите органи нямат право да ги разпитват като свидетели.

1 Кати Цимерман et al., Откраднати усмивки. Физически и психически белези на жени и възрастни, трафикирани в Европа. London School of Hygiene and Tropical Medicine, 2006, стр. 3.

2 Пак там.

1. Какъв е срокът на периода за размисъл?

Според Закона за борба с трафика на хора (ЗБТХ) пълнолетните жертви на трафик имат право на период за размисъл от 1 месец. Той се отнася както за жертви на вътрешен, така и на външен трафик. За децата жертви има по-дълъг период за размисъл – 2 месеца.

2. От кой момент започва да тече периодът за размисъл?

Периодът за размисъл започва да тече от момента, в който държавен служител е уведомил жертвата за правото ѝ да получи специална закрила, ако съдейства за разкриване на престъплението. Специалната закрила, регламентирана в ЗБТХ, се състои в удължен престой в приют и право на пребиваване в страната.

3. Какъв е смисълът на периода за размисъл?

По време на периода за размисъл жертвата получава обгрижване и съдействие в две посоки, като целта е да бъде подпомогната във вземането на решение дали да сътрудничи на властите. Първо, тя получава психологическа подкрепа, за да преодолее състоянието на криза и да бъде стабилизирана емоционално. Второ, тя получава правна консултация, за да разбере как протича наказателното производство, до какви действия се свежда нейното участие в него, какви права има в него, може ли да получи безплатен адвокат, колко ще продължи производството и какъв би бил изходът от него, какви са възможностите за гарантиране на безопасността ѝ, ще се наложи ли да се изправи лице в лице с трафиканта и т.н. Едва когато има цялата тази информация и е достатъчно успокоена, жертвата може да вземе информирано съгласие за сътрудничество с властите. По време на периода за размисъл жертва, която е гражданин на чужда държава, не може да бъде експулсирана.

4. Какви са възможностите за безплатна психологическа помощ по време на периода за размисъл?

Жертвите, които са настанени в приют/кризисен център, получават безплатна психологическа подкрепа от социалните работници, които работят там. Друга възможност е да се обърнат към психотерапевт на свободна практика, регистриран по Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (такива терапевти получават възнаграждение от фонда, предвиден в този закон).

5. Какви са задачите на адвоката по време на периода за размисъл?

Първо, адвокатът, който присъства на беседата между жертвата и служител на правоохранителните органи, трябва да знае, че служителят има право единствено да търси показатели за идентификация. Въпросите на служителя **трябва** да се ограничават до: лицето с отнети документи за самоличност ли е; лицето можело ли е само да избира мястото, където работи; можело ли е да напусне това място; местено ли е било в различни публични домове/места за проституиране/места за трудова експлоатация; задължено ли е било да поддържа постоянна връзка с трафиканта чрез мобилния си телефон; разполагало ли е със средствата, които е печелело; изплащало ли е дълг към трафиканта; принуждавано ли е да изработи минимална сума на ден/седмица; разрешено ли му е било да отказва определени сексуални услуги; измамено ли е било за естеството/условията на работа или с обещания за романтична връзка и т.н. Въпросите на служителя **не трябва** да включват: как се казва трафикантът; как се казват лицата, които работят заедно с него; кога лицето е заминало при него и е започнало работа; как трафикантът е превозвал лицето; какъв автомобил е управлявал; как се казват другите лица, които са работили заедно с жертвата, или други насочващи въпроси, тясно свързани с установяване на конкретен извършител и доказване на конкретни факти по случая.

Второ, адвокатът не трябва да допуска разпит на идентифицирано лице в качество на свидетел по конкретно следствено дело преди да е изтекъл периодът за размисъл. Ако жертвата получи призовка от прокуратура/полиция да се яви за разпит като свидетел на дата, която е в рамките на 1-месечния период, адвокатът трябва да посъветва жертвата да откаже да се яви, като уговори по-късна дата. На по-късната дата жертвата може да се яви на разпит и да заяви, че се възползва от правото си да не сътрудничи на властите и да не дава показания, като разбира, че в резултат на нейния отказ срещу трафиканта най-вероятно или няма да бъде повдигнато обвинение, или ще бъде оправдан.

6. Правото на безплатна психологическа и правна помощ зависи ли от решението на жертвата дали да съдейства на властите?

Не. Жертвите имат право на достъп до безплатна психологическа и правна помощ незабавно. Правителството има задължение да осигури такава подкрепа и съдействие на всяко лице, за което може да се направи основателно предположение, че е станало обект на престъплението трафик на хора. Правителството има задължение да гарантира, че такава подкрепа и съдействие ще се предоставят независимо от желанието на жертвата да съдейства на разследването.

7. Чуждестранните жертви могат ли да се завърнат в родната си, когато пожелаят? (за граждани на държави, които не са членки на ЕС)

Ако чуждестранните жертви желаят да ползват периода за размисъл, те не може да бъдат експулсирани или призовавани за разпит преди той да изтече. Ако не желаят да го ползват и се явят за разпит, те заявяват пред разследващия орган дали желаят да сътрудничат или не. Ако чуждестранните жертви не желаят да сътрудничат, те ще бъдат принудени да напуснат страната, освен ако не пребивават на законно основание (още първоначално са имали виза, с която са влезли в страната). Ако желаят да сътрудничат, те получават право на пребиваване в България, докато трае наказателното производство. Във всички случаи преди жертвата да напусне България властите издават решение за репатриране, в което правят оценка на риска за нейната безопасност.

8. Може ли жертвите да бъдат задържани по време на периода за размисъл?

Не, при никакви условия и на никакъв етап жертвите не може да бъдат лишавани от свобода, освен ако няма непосредствен риск за живота им, и то за възможно най-кратък период от време. Те не може да бъдат заключвани в приют/кризисен център, не може да бъдат затваряни в дом за временно настаняване на чужденци, не може да бъдат арестувани, за да се гарантира събирането на доказателства по делото (даването на показания), не може да бъдат арестувани за престъпления, извършени във връзка с качеството им на жертва на трафик.

9. Какво следва след периода за размисъл?

Правилният ред за обгрижване и съдействие на жертвата би бил следният:

- 1) НПО настанява жертвата;
- 2) съответен служител провежда беседа с жертвата в приюта и прави официална идентификация;
- 3) изчаква се известно време – между 10 и 30 дни, – за да се успокои жертвата, докато получава психологическа помощ. През това време жертвата кандидатства за първична правна помощ в Националното бюро за правна помощ (то е длъжно да се произнесе в рамките на 14 дни);
- 4) социален работник или служебен адвокат/НПО юрист информира жертвата за правото да не сътрудничи на властите, съответно за специалния статут, ако реши да сътрудничи, както и за ролята и правата ѝ в бъдещия процес;
- 5) жертвата подава писмен сигнал за престъплението с помощта на социален работник или служебен адвокат/НПО юрист, където подробно описва фактите и посочва адрес за кореспонденция в страната;
- 6) прокуратурата образува наказателно производство въз основа на сигнала (ако вече не е образувала такова, въз основа на това, че непосредствено сама е разкрила признаци за извършен трафик);
- 7) прокуратурата изпраща до жертвата писмено съобщение, с което я информира, че производството е образувано, че тя има статут на „пострадал“ и че има определен пакет от права, в случай че иска да се възползва от този статут и предостави адрес за призоваване в страната (чл. 75, ал. 2 от НПК);
- 8) жертвата подава кратка молба до прокуратурата, в която заявява желанието си да участва в наказателното производство като „пострадал“ по смисъла на НПК и посочва адрес за призоваване в страната;
- 9) жертвата подава молба до прокуратурата да ѝ бъде назначен служебен адвокат, като прилага доказателства за финансовото си състояние, и накрая –
- 10) прокуратурата изпраща призовка на жертвата за разпит като свидетел

Трябва винаги да се прави разлика между беседа и разпит, които се осъществяват от представителите на органите на реда.

Беседата има за цел да идентифицира дадено лице като жертва на трафик. В беседата се задават въпроси, свързани с основните показатели за трафик – измама, насилие, експлоатация и т.н.

Разпитът има за цел да събере информация, която да послужи за разследване на престъплението и за наказателно преследване на извършителите. Разпитът предполага конкретни въпроси за идентифициране на извършителите, мястото и средствата на престъплението.

ДОСТЪП ДО ПРАВНА ПОМОЩ

Жертвите имат право на адвокат, който да защитава правата и интересите им, да ги информира за ролята им по случая и да представя тяхната гледна точка по време на наказателното производство. Правната помощ включва също гражданско или друго производство за търсене на обезщетение за претърпените вреди.

Повечето жертви на трафик нямат юридически познания и опит със съдебни производства. За да бъде възможно за тях да упражнят правата си, е задължително да имат достъп до правна помощ. Адвокат трябва да им бъде назначен още при техния първи контакт с властите (а дори и преди това). Препоръчително е жертвата да има един и същ адвокат по време на наказателното производство.

Според Директива 2011/36 на ЕС страните членки трябва да гарантират жертвите на трафик да получат незабавен достъп до правно консултиране, както и до правно представителство – в зависимост от ролята на жертвата в съответната съдебна система, включително с цел търсене на обезщетение.

1. „Право на адвокат“ или „Право на безплатен адвокат“?

И двете. Всички жертви на трафик имат право на безплатна правна консултация за започване на дело. Ако не могат да си позволят със собствени средства да ангажират адвокат, който да ги представлява по делото, те имат право на служебен (безплатен) адвокат, когато докажат ниски доходи. Служебен адвокат не се назначава по инициатива на властите – жертвата трябва да направи изрично искане, че желае да бъде представлявана от такъв. Жертвата може да направи избор кой да бъде служебният ѝ адвокат.

2. Видове правна помощ

Правната помощ е под формата на консултиране и под формата на явяване пред държавни органи. Правната помощ под формата на консултиране е безплатна във всички случаи и следва автоматично от статута на жертва на трафик, а правната помощ под формата на процесуално представителство следва от: 1) финансовото положение на жертвата и 2) интересите на правосъдието във всеки конкретен случай.

Жертвите на трафик имат право на процесуално представителство от служебен адвокат не само в наказателно, но и в гражданско производство, когато желаят да съдят трафиканта за имуществени и неимуществени вреди по граждански ред. По граждански дела правна помощ се предоставя в случаите, когато въз основа на представени доказателства съдът прецени, че жертвата няма средства за заплащане на адвокатско възнаграждение. Съдът формира преценката си, като взема предвид:

1. доходите на лицето или на неговото семейство;
2. имущественото състояние, удостоверено с декларация;
3. семейното положение;
4. здравословното състояние;
5. трудовата заетост;
6. възрастта;
7. други обстоятелства.

3. Защо правната помощ е ценна по време на разследването?

- Адвокатът предоставя на разследващите органи своя съдебен адрес, за да може адресът на жертвата да се запази в тайна.
- Адвокатът помага на жертвата да изготви подробен писмен сигнал за извършеното престъпление. Подаването на писмен сигнал помага броя на разпитите на жертвата да се сведе до минимум.
- Адвокатът придружава жертвата по време на разпита ѝ и следи за спазване на процесуалните ѝ права и за предотвратяване на евентуално унизително отношение от страна на властите.
- В съответствие с емоционалното състояние на жертвата адвокатът прави искане тя да бъде разпитана в „синя стая“, пред съдия и в присъствието на обвиняемия и неговия защитник.
- Адвокатът прави искане за заповед за запор на (част от) имуществото на трафиканта, за да обезпечи бъдещия граждански иск.
- Адвокатът придружава жертвата за предявяване на материалите по разследването, където предварително заявява желанието на жертвата да участва като частен обвинител и/или граждански ищец в предстоящото съдебно производство.

4. Ако жертвата не желае да участва като „пострадал“, а само като „свидетел“, има ли право на адвокат?

Да. Свидетелят има право да бъде консултиран от адвокат по време на разпит. Тази възможност е приета с цел да гарантира правото на свидетеля да не отговаря на въпроси, чиито отговори могат да го уличат в престъпление. Следователите имат задължение да информират свидетеля за това право.

5. Какви са специалните разпоредби за деца жертви?

Детето изразява своята воля в правния свят чрез законен представител. В общия случай законен представител на детето е всеки от неговите родители. Когато, обаче, детето е жертва на престъпление, извършено от родителите му, възниква конфликт на интереси и съответно необходимост от смяна на законния представител. НПК предвижда фигурата на т.нар. особен представител, който е служебен адвокат, назначен да представлява и защитава детето, когато обвиняемите/подсъдимите в делото са родителите му. Властите (прокуратура и съд) служебно сле-

дят дали на детето трябва да се назначи особен представител и назначават такъв по собствена инициатива. Особеният представител действа ad hoc. Няма пречка социалният работник, отговорен за случая, да отправи искане до съда да назначи същия служебен адвокат, който вече е представлявал интересите на детето в друго производство.

Има ли право жертвата сама да избере адвокат?

Възможно е жертвата сама да избере служебния адвокат, който да ѝ даде консултация или да я представлява (чл. 25, ал. 5 от Закона за правната помощ). Това дава възможност по случаите на трафик да работят специално обучени адвокати или адвокати, които работят в тясна връзка с неправителствената организация, която предоставя грижи за жертвата.

Настаняването в кризисен център или подслон за жертви на трафик достатъчно основание ли е да се получи правна помощ?

Закон за правната помощ, чл. 22. (1) Правната помощ по чл. 21, т. 1 и 2 е безплатна и се предоставя на: ...

3. лица, настанени в специализирани институции за предоставяне на социални услуги или ползващи социална услуга – резидентен тип, или ползващи социална услуга звено „Майка и бебе“ съгласно чл. 36 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане; ...

7. пострадали от домашно или сексуално насилие или от трафик на хора, които не разполагат със средства и желаят да ползват адвокатска защита

ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЯ

Жертвите имат право да получат информация за статута и правата си, както и за съответните съдебни и административни процедури, включително информация за възможностите за обезщетение.

Прозрачността на процедурите и достоверността на информацията са от първостепенно значение. Жертвите на трафик често са били лъгани и подлагани на злоупотреба. Затова е важно на жертвата да бъде дадена цялостна и достоверна информация, така че тя да е в състояние да вземе информирано решение. При предоставянето на информация трябва да се вземат под внимание възможни последици от психологическа травма и/или когнитивните умения на жертвата. Например, жертви, които са травмирани, може да имат трудности адекватно да анализират или възприемат информация.

Ако жертвата е изразила желание да бъде информирана за хода на производството, след като е подала сигнал за престъпление, разследващите органи по най-добрия възможен начин трябва я да информират за развитието на делото. Социалните работници и адвокатите могат да изиграят важна роля като „надзорници“ в тези моменти.

В България

В България правото на достъп до информация е гарантирано в Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, Закона за борба с трафика на хора и в НПК.

Законът за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления предвижда задължение за органите на МВР и за неправителствените организации да информират жертвите при първия си контакт с тях. По-конкретно, разпоредбата на чл. 6 задължава полицаите и социалните работници да дават информация за:

1. организациите, към които пострадалите могат да се обърнат за безплатна психологическа помощ и подкрепа, както и за

- видовете бесплатна психологическа помощ и подкрепа, които могат да получат;
2. правото им на правна помощ, органите, към които могат да се обърнат за упражняването му, условията и реда за предоставяне на бесплатна правна помощ;
  3. органите, пред които може да бъде подаден сигнал за извършеното престъпление, процедурите след подаване на сигнала и възможностите за действие на пострадалите при условията и реда на тези процедури;
  4. правата им в наказателния процес и възможностите за участието им в него;
  5. органите, към които могат да се обърнат, за да получат защита за себе си и своите близки, условията и реда за получаване на такава защита;
  6. органите, към които могат да се обърнат, за да получат финансова компенсация от държавата, условията и реда за получаването ѝ;
  7. възможностите за защита на правата и интересите им, ако са чужди граждани, пострадали от престъпления на територията на Република България;
  8. възможностите за защита на правата и интересите им, ако са пострадали от престъпления на територията на друга държава, и към кои органи могат да се обърнат в тези случаи.

Уведомяването се извършва писмено или устно на език, който пострадалите разбират.

Едно специфично задължение на органите на досъдебното производство да информират жертвите се съдържа в Закона за борба с трафика на хора, чл. 26, ал. 1: „След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едномесечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението.“

Накрая, НПК, чл.75, изрично задължава органите на досъдебното производство да информират жертвата за правото да бъде уведомена за правата си в наказателното производство и за правото да бъде информирана за хода на наказателното производство.

Минималната информация, която всяко лице, станало жертва на трафик, трябва да получава при първа възможност, е:

- правото на период за размисъл и неговата продължителност (1 месец);
- правото на безплатна психологическа помощ и безплатна правна консултация по време на периода за размисъл;
- правото да живее в приют, докато трае наказателното производство, при условие че сътрудничи на властите (даде свидетелски показания);
- правото на еднократна финансова компенсация за имуществени вреди от държавния бюджет.

Информацията се предоставя на разбираем за жертвата език, тогава, когато е в състояние да я чуе.

Ако е образувано наказателно производство, съгласно чл.75, ал.2 от НПК, органът, който е издал постановлението за образуване на наказателното производство, трябва незабавно да уведоми жертвата – още преди да бъде призована да даде показания като свидетел – за следните права:

- да бъде уведомена за правата си в наказателното производство;
- да получи защита за своята сигурност и тази на близките си;
- да бъде информирана за хода на наказателното производство;
- да изисква събиране или да възразява срещу приемане на доказателствата;
- да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство;
- да има адвокат.

ПРАВО ДА НЕ СЪТРУДНИЧАТ НА ВЛАСТИТЕ

Жертвите имат право да не сътрудничат на следствените органи.

Подаването на сигнал за престъпление и/или даването на свидетелски показания може да остави трайни последици у жертвите. Може да изложи тях, децата и близките им на опасност, например заплахи или репресии от страна на трафикантите. Освен това повишава риска положението им да стане публично достояние с всички произтичащи от това негативи. Самото съдебно дело е изключително натоварващо и съществува риск да травмира повторно жертвата. Тези рискове трябва да бъдат разбрани и взети под внимание. Жертвата може да има нужда от време преди да е в състояние да заеме позиция и да направи избор – ако има нужда от повече време, за да направи информиран избор трябва да подаде сигнал и да свидетелства, необходимото време трябва да бъде дадено. Това намалява риска от повторна виктимизация на жертвата и е много вероятно да доведе до по-добри свидетелски показания в дългосрочен план. Ако жертвата по някаква причина реши да не подаде сигнал и да свидетелства, това решение трябва да бъде уважено и да не се упражнява неправомерен натиск върху нея.

В България

Правото на жертвите да не сътрудничат на властите не се споменава изрично в българското законодателство, но отделни разпоредби наемкват за него, като дават известни привилегии на жертвите, които сътрудничат. Например чл.25 от Закона за борба с трафика на хора предвижда жертвите на трафик, които „са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на извършителите на трафика“, да получават привилегия. В допълнение, следващата разпоредба от този закон предвижда следното: „След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едномесечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението.“ Също така спо-

ред чл.15(5) и 17(3) от Закона за подпомагане и компенсация ако жертвата е сигнализираща за престъплението на съответните органи, тя получава привилегии.

В действителност жертвата не е освободена от задължението си да се яви за обяснения или разпит в полицията, щом е призована – в противен случай рискува да бъде глобена или доведена принудително. Но при явяването си тя може да заяви, че ще се възползва от правото си да не сътрудничи на властите, с което обясненията или разпитът ще бъдат изчерпани. Протоколът от това явяване на жертвата в полицията не трябва да се съдържа в кориците на досъдебното дело, като се гарантира, че обвиняемият няма да узнае за него и жертвата няма да бъде включвана в списъка със свидетелите.

ПРАВО НА БЕЗОПАСНОСТ И ЗАЩИТА НА ЛИЧНИЯ ЖИВОТ

Жертвите имат право на защита на личния живот и самоличността. Те имат правото да поискат животът и самоличността им да бъдат защитени по време на наказателното производство и медиите и публиката да не бъдат допускани до съдебната зала.

Един от най-големите страхове на жертвите, особено на въввлечените в секс индустрията, е това, което им се е случило, да не стане обществено достояние. Последното може доведе до стигматизация и социално изключване, както и да попречи на жертвата да се реинтегрира. Защитата на неприкосновеността на личния живот е важна във всеки етап от производството. Ако, например, жертвата реши да не уведоми близкия кръг от хора (семейство, партньор, приятели, съседи) за положението си, това желание трябва да бъде уважено. Призовки и съобщения до жертвата следва да се връчват по начин, който съблюдава това желание, например чрез услугите на организация за подкрепа на пострадали или чрез съдебен адрес на адвокат. За предпочитане е съдебните заседания да се водят при закрити врати, особено в случаи на трафик с цел проституция или в случаи на сексуално насилие. Целта е да се защити личният живот на жертвата, като не се излагат интимни подробности от личния ѝ живот и се гарантира безопасността ѝ.

В България

Българското законодателство съдържа две специални мерки за защита на личния живот на жертвите – забрана за снимане и заседание при закрити врати. Чл.32(2) от Конституцията повелява, че личният живот на гражданите е неприкосновен и *„никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без негово знание“*. На базата на тази разпоредба съдът може да забрани използването на фотоапарати или камери в съдебната зала, но не може да забрани присъствието на журналисти.

Разпоредбата на чл.263(2) от НПК предвижда условията за провеждане на съдебно заседание при закрити врати: *„Разглеждането на делото или извършването на отделни съдопроизводствени действия става при закрити врати, когато това се налага за запазване на ... нравствеността, както и в случаите на [запазване в тайна на самоличността на свидетеля]. Разпоредбата може да се приложи и когато това е необходимо, за да се предотврати разгласяването на факти от интимния живот на гражданите.“* Съдът прилага мярката „закрити врати“ по своя инициатива, без да е необходима специална молба от страна на жертвата или адвоката ѝ.

НПК предвижда две основни мерки за сигурност – лична физическа охрана и тайна самоличност на жертвата, – а ако това не е достатъчно, може да се приложат мерките, предвидени в Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство, най-радикалната от които е пълна смяна на самоличността. Охраната се прилага по изрична молба на жертвата или нейния адвокат. Разследващият полицай, който води разпита на анонимен свидетел, трябва да демонстрира много висок професионализъм, като едновременно докаже фактическата ситуация и попречи на обвиняемия да разбере кой е свидетелят.

Решение на Европейския съд по правата на човека от 17.04.2012 г. по делото Саркизов и др. с/у България:

57. Съдът счита, че при обстоятелствата по конкретното дело срещаните от защитата трудности във връзка с анонимността, предоставена на тези свидетели, са в достатъчна степен балансираны от процедурите, следвани от органите на съдебната власт. По-специално, ано-

нимните свидетели са разпитани в досъдебната фаза на производството пред съдия в съответствие с чл. 210а от НПК от 1974 г. Веднага след разпитите е предоставена възможност на жалбоподателите и техните адвокати да задават въпроси на тези свидетели и да поставят под съмнение достоверността на показанията им. Те обаче изрично са отказали да задават въпроси, следователно може да се счита, че са се отказали от правото си да оспорят твърденията на анонимните свидетели. Жалбоподателите, които са представлявани от адвокати, е трябвало да знаят, че така получените свидетелски показания биха могли да бъдат използвани като доказателства от съда. Следователно Съдът не е в състояние да сподели мнението на жалбоподателите, че им е отказана адекватна и подходяща възможност да възразят и да разпитат анонимните свидетели в момента, когато те са дали своите показания.

58. Съдът отбелязва, че присъдата на жалбоподателите не се основава единствено или в решаваща степен на анонимните свидетелски показания. Националните съдилища са разполагали с множество други доказателства, като например отчети за парични преводи, информация от базата данни на граничния контрол, резултати от използването на специални разузнавателни средства, както и показанията на други свидетели, което им е позволило да направят справедлива и правилна оценка на надеждността на показанията на анонимните свидетели; жалбоподателите от своя страна са могли да оспорят или опровергават тези показания, като сами посочат доказателства. Съдилищата основават присъдата си на задълбочен анализ на всички доказателства и установяват, че доказателствата потвърждават версията на анонимните свидетели за събитията.

59. Поради тези причини Съдът констатира, че правата на жалбоподателите по чл. 6 не са били неприемливо ограничени.

Чл.67 от НПК предвижда забрана за доближаване до пострадалия. Тази възможност може да се приложи само когато вече има повдигнато обвинение срещу конкретно лице. Процедурата по налагане на тази забрана може да се инициира както служебно от прокурора, така и по молба на пострадалия. Забраната отпада след приключване на делото.

Чл.139 (8) и чл.141 от НПК предвиждат изслушване на жертвата чрез аудио- или видеовръзка. Аудиовръзката е на практика неприложима, тъй като средствата за организирането на аудио-

връзка са същите като за видеовръзка, която по-добре обслужва интересите на правосъдието. Затова когато е необходимо, съдиите организират видеовръзка. Тези разпоредби не се прилагат автоматично, а само по молба на жертвата. Тя трябва много добре да обоснове молбата си, а съдът да даде много ясни причини защо го позволява, за да не наруши правото на защита на подсъдимия.

В гр. София в сградата на Столична дирекция „Полиция“ има изградена стая със стъкло за едностранно виждане (наричана още „синя стая“), която е била използвана в практиката не само за разпити на непълнолетни лица. В някои случаи тази стая се използва за щадящо извършване на процесуално-следствени действия с участието на пълнолетни свидетели, например разпознаване на лица. При това процесуално-следствено действие лицата, които се разпознават, са вътре в огледалната стая, а свидетелят е зад стъклото. По същия начин „синя стая“ може да се използва и за разпит на пълнолетни лица, пострадали от трафик на хора и сексуално насилие.

ПРАВО НА ЗАЩИТА НА ФИЗИЧЕСКАТА НЕПРИКОСНОВЕНОСТ

Жертвите на трафик на хора, претърпели физическо и/или сексуално насилие, имат право на защита на физическата неприкосновеност и право на достъп до аборт.

Правото на защита на физическата неприкосновеност се отнася не само до гарантиране на безопасността на жертвите, но и до подлагането им на медицински прегледи. Жертвата трябва да е информирана, че резултатите от медицинските прегледи стават част от материалите по делото и не могат да останат конфиденциални по отношение на обвиняемия.

В България

Българското законодателство съдържа принципно правило, че от всеки пациент се взема информирано съгласие преди пристъпване към каквито и да било медицински или други физически прегледи. Чл. 87, ал. 1 от Закона за здравето гласи, че „медицин-

ските дейности се осъществяват след изразено информирано съгласие от пациента". В някои случаи обаче пострадалите от престъпление трябва да преминат задължителен медицински преглед. По-конкретно чл. 144, ал. 2 от НПК предвижда задължителна медицинска експертиза, когато престъплението е причинило телесна повреда и има съмнения относно нейния характер (лека, средна или тежка). Макар следователят да не може да принуди жертвата да се подложи на медицински преглед, той може да я убеди, че това е единственият начин да се съберат доказателства по случая. Адвокатът следва да информира жертвата, че трафикът на хора е престъпление от общ характер и че медицинските експертизи са вид способи на доказване в наказателното производство и разносните за тях са за сметка на държавния бюджет, т.е. те са безплатни за жертвата.

Изследването за ХИВ не е задължително, но може да помогне на следствието в определени случаи. Фактът, че жертвата е ХИВ-позитивна, не е утежняващо обстоятелство на престъплението „трафик на хора“ според дефиницията на българското право, но подобна информация може да бъде използвана в производството, за да се иска по-голямо наказание или увеличение на иска за обезщетение на вредите.

Прекъсването на нежелана бременност е чест проблем за жертвите на сексуална експлоатация. В България правото на достъп до аборт е уредено в Наредба № 2 от 01.02.1990 г. за условията и реда за изкуствено прекъсване на бременност. Съгласно този нормативен акт аборт се извършва по желание на бременната жена. Лекарите са длъжни да изпълнят нейното искане, стига бременността да е до 12 гестационни седмици и да няма заболяване, при което прекъсването на бременността може да доведе до усложнения, заплашващи здравето и живота на жената. По реда на наредбата може да извършват аборт български гражданки, чужди гражданки или жени без гражданство. Аборт по желание не се гарантира от бюджета на НЗОК и разносните за тази медицинска услуга се покриват за сметка на бременната жена¹.

¹ Аргумент от Наредба № 40 от 24.11.2004 г. за определяне на основния пакет от здравни дейности, гарантиран от бюджета на НЗОК, точки 142.1. и 142.2.

ПРАВО НА СПЕЦИАЛНА ЗАЩИТА НА СВИДЕТЕЛ

Ако жертвите свидетелстват в наказателното производство, те имат право на специална свидетелска защита и да бъдат третираны с уважение и достойнство. Те имат право да бъдат защитавани от заплахи, обиди, сплашване или нападение преди, по време на и след разследването и съдебното производство.

Много жертви имат основателен страх от репресии срещу тях, децата им или техни близки. В повечето случаи те или близките им са заплашвани от заподозрените с репресии, ако се обадят в полицията. Жертвите често са имали опит с насилието, на което трафикантите са способни. В много случаи трафикантите и техни съучастници (това могат да бъдат и членове на семейството) заплашват жертвата, за да я накарат да мълчи. Могат да упражнят натиск или тормоз над жертвата, за да попречат тя да свидетелства или пък да я принудят да оттегли показанията си. В случаите когато между жертвата и трафиканта има близка връзка, например произлизат от една общност или от едно семейство, ситуацията се влошава. Безопасността на жертвата в семейната и приятелската среда трябва да е от първостепенно значение.

Трафикантите се страхуват да се срещнат лице в лице с трафиканта. Винаги когато е възможно, трябва да се избягва директна конфронтация между жертва/свидетел и обвиняем по време на разследването и процеса, за да не се подлага жертвата на допълнителен натиск и да се предпази от заплахи от обвиняемия. Въпреки че е за предпочитане да има специализирани програми за защита на свидетели, те не представляват добра възможност, тъй като изискват смяна на самоличността, водят до прекъсване на всички връзки със семейството и приятелите и като цяло напълно заличават предишния живот на жертвата.

В България

Няма специални разпоредби за правото на жертвите на трафик на хора да бъдат третираны с уважение и достойнство в наказателното производство, но се прилага общото конституционно право, че „всеки има право на защита срещу незаконна намеса в

личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име“.

- **Досъдебното производство**

Избягването на директната (лице в лице) конфронтация между жертвата и обвиняемия по време на следствието е въпрос на тактика на следователя. В практиката следователите обикновено се опитват да избегнат следственото действие „разпознаване на лица“, като първо показват на жертвата снимки и извършват разпознаване по снимков материал. Само ако резултатите от това са несигурни, следователите извършват „разпознаване на лица“, по възможност чрез щадящи средства. Например, стаята за разпити с огледално стъкло („синя стая“) в Столична дирекция „Полиция“ се ползва в практиката за разпознаване на заподозрени, като жертвата е скрита зад огледално стъкло, а заподозрените са вътре в стаята.

Правото на жертвата да бъде третирана с уважение и достойнство съответства на задължението на властите да сведат разпитите до минимум. Подаването на подробен писмен сигнал от името на жертвата за престъплението дава предимството, че може да намали броя на разпитите в досъдебното производство, тъй като помага на жертвата предварително да осмисли събитията в тяхната пълнота и да състави ясно и последователно изложение на фактите.

След повдигане на обвинение срещу конкретно лице може да се вземе решение за разпит на жертвата пред съдия по време на досъдебното производство. Няма пречка жертвата сама да поиска от прокурора такова следствено действие. Значението на разпит пред съдия е, че обвиняемият присъства на него и има възможност да задава въпроси на жертвата. Поради това на по-късен етап, когато делото навлезе в съдебна фаза, жертвата може да се „освободи“ от даване на показания, като помоли да се прочетат по-ранните ѝ показания, дадени пред съдия. Поне едно изправяне на жертвата пред извършителя с директна размяна на въпроси и отговори е неизбежно, за да е налице справедлив процес.

Има два начина за избягване на директната конфронтация между жертвата и обвиняемия – разпит в „синя стая“ и запазване на самоличността на жертвата в тайна. Когато прокурорът разреши запазване в тайна на самоличността на жертвата, всяка информация относно нейните лични данни се премахва от папката с документи по делото и на жертвата се дава идентификационен номер. В папката се прилага протокол за разпит на жертвата без нейния подпис. По този начин когато обвиняемият получи достъп до материалите по делото, той не може да открие информация за самоличността на жертвата.

- **Процесът**

Всякакви заплахи, обиди или нападки представляват нарушения на реда в съдебната зала и председателят на съда трябва да вземе мерки, когато се появят такива нарушения. При тежки нарушения и след предупреждение съдията може да наложи глоба от 500 лева на всеки от участниците в делото или публиката. Като крайна мярка съдията има право и да отстрани подсъдимия от съдебната зала, като по този начин защитава пострадалия от уронване на достойнството му.

Директива на Европейския съюз 29/2012 за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления

„Член 19.2. Държавите членки гарантират, че новите съдебни сгради имат отделни чакални за жертвите.“

По принцип НПК не съдържа разпоредби, които да позволяват прочитането на предварителните показания на жертвата на основание „да се избегне вторична виктимизация“. Възможностите за прочитане на предварителните показания от досъдебното производство са изчерпателно изброени в чл.281 от НПК.

Реакциите на жертвата – например плач, колебание, страх, нежелание да говори, когато е в близост до подсъдимия, – следва да бъдат записани в протокола от съдебното заседание. Негативният ефект от разпитите върху психиката на жертвата може да се добави в иска срещу трафиканта за обезщетение за морални вреди.

Когато защитен свидетел се разпитва в открито съдебно заседание, подсъдимият и неговият защитник се извеждат от съдебната зала в отделно помещение. Преписи от протоколите за раз-

пит на жертвата без нейния подпис се предявяват незабавно на подсъдимия и на защитника, които писмено могат да поставят въпроси на жертвата.

Жертвата може да поиска разрешение от съда позицията на подсъдимия вътре в залата да не бъде на съответната банка, близо до нея, а на местата, предназначени за публиката, така че да се намира зад гърба ѝ и да не го вижда, докато дава показания.

Жертвата трябва да бъде психологически подготвена, че защитникът на подсъдимия ще ѝ задава въпроси, които може да бъдат агресивни, да целят да я унижат, да я изкарат измамница или да са свързани с нейното сексуално минало.

Ако жертвата участва като частен обвинител/граждански ищец и има упълномощен адвокат, няма нужда да се явява на всяко заседание – адвокатът ѝ се явява вместо нея.

ПРАВО НА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ

Правото на обезщетение е важна част от достъпа на жертвите на трафик до правосъдие. Много често жертвите са претърпели сериозни щети – както материални (били са принуждавани да дават спечелените пари на трафиканта, не са им били изплащани заплати, медицински разходи, разходи по смяна на местожителство, загуба на бъдещи приходи или заплащане на имуществени вреди и др.), така и нематериални или морални (психични и емоционални травми, уронване на авторитета, болка и страдание, загуба на обществен и приятелски кръг).

Обезщетяването за виновно причинени вреди е основен правен принцип. Върховният комисар по правата на човека заявява:

Според международното законодателство жертвите на трафик в качеството им на лица, чиито човешки права са били нарушени, имат правото на подходящи мерки за закрила и подкрепа. Много често обаче това право не е достъпно за жертвите на трафик, тъй като нямат информация за възможностите и начините да получат такива мерки, в това число компенсация за това, че са били трафикирани и експлоатирани. За да бъде преодолян този проблем, на жертвите на трафик трябва да се предостави правна и друга материална

подкрепа, за да могат те да се възползват от правото си на подходящи мерки за закрила и подкрепа.¹

Протоколът на ООН за трафика и свързаната с него Конвенция задължава страните членки да създадат подходящи процедури да осигурят достъп до компенсации и обезщетение. Нещо повече, Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика съдържа клауза за компенсация от Държавата чрез учредяването на фонд за жертви:

Член 15, ал. 4. Всяка страна по конвенцията приема онези законодателни или други мерки, които са необходими, за да се гарантира обезщетение на жертвите в съответствие с условията, предвидени в националното законодателство, например чрез създаването на фонд за обезщетение на жертвите...

1. Защо търсенето на обезщетение е важно?

Понякога обвиненият трафикант предлага сделка на пострадалото лице, което се е съгласило да сътрудничи на полицията – определена парична сума срещу оттегляне на показанията. Чрез подаване на граждански иск за обезщетение на причинените вреди пострадалото лице може да спечели много по-голяма сума от тази, която му предлага трафикантът.

Ако трафикантът не е бил осъждан преди, вероятно ще му бъде наложена условна присъда (без реално привеждане в затвор). Възможно е трафикантът да получи ефективно наказание лишаване от свобода, но то да е в размер на предвидените по закон минимума – 2 или 3 години. Съществуват и условия за предсрочно освобождаване, които позволяват още по-кратък престой в затвора. При всички случаи лишаването от свобода не е най-страшната санкция за трафиканта. Най-тежката санкция за него е отнемането/намаляването на имуществото му.

Осъждането на трафиканта да плати обезщетение на жертвата носи морално удовлетворение и спомага за процеса на възстановяването ѝ.

¹ Офис на Върховния комисар по правата на човека, Препоръки и насоки за правата на човека и трафика на хора.

2. Какви вреди може да се обезщетят?

Може да се претендира обезщетение за имуществени вреди. То може да включва:

- медицинско лечение (прегледи и лекарства, които не се покриват от Здравната каса);
- транспортни разходи (напр. автобусни билети за явяване на разпит);
- разходи по смяна на местожителство (напр. издаване на нова лична карта);
- хонорари, платени на адвокат (когато пострадалият не е ползвал безплатна правна помощ);
- държавни такси в съдебни производства;
- пропуснати доходи;
- дължимо възнаграждение (напр. разликата между възнаграждението, което работодателят е давал на пострадалия, и минималната работна заплата за страната);
- дължимо възнаграждение изобщо (работодателят не е платил нищо от обещаното);
- дължимо възнаграждение за допълнително работно време (овъртайм);
- дължимо възнаграждение (парите, заплащани от клиентите на сексуални услуги, които трафикантът е задържал за себе си).

Може да се претендира за обезщетение за неимуществени вреди. То може да включва:

- физическа болка от упражнено насилие от страна на трафикант/клиент;
- психични и емоционални травми;
- емоционално страдание (срам) от извършваната принудителна работа;
- работа при условия на труд, уронващи човешкото достойнство и трудовите стандарти;
- страх от физическо наказание в случай на евентуално бягство;
- страх от отмъщение (лично или на близките) при реализирано бягство;
- страх/срам от публично разгласяване на престъплението;
- уронване на авторитета;
- загуба на обществен и приятелски кръг;
- емоционални страдания, свързани с бременност, настъпила през периода на сексуалната експлоатация;

- болки и страдания от полово преносими болести;
- тревога от заплахи, отправени след изразено съгласие за сътрудничество с полицията;
- стрес по време на даване на свидетелски показания в съда и др.

3. Как се доказват вреди?

Морални вреди се доказват чрез:

- частни психологически оценки;
- свидетелски показания на други трафикирани лица;
- свидетелски показания на лекари/психотерапевти;
- разпечатки от телефонни разговори или текстови съобщения;
- дневници;
- писма;
- съдебни психологически експертизи;
- експертни становища относно загуба на работоспособност;
- съдебни счетоводни експертизи.

4. Колко начина за търсене на обезщетение съществуват?

Обезщетение може да се търси от трафиканта чрез:

- подаване на граждански иск в образуваното наказателно производство и
- образуване на самостоятелно гражданско производство.

Обезщетение може да се търси от държавата чрез:

- молба за финансова компенсация за имуществени вреди, по Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, и
- молба за еднократна парична помощ, по Закона за социално подпомагане.

5. От какво зависи кой е най-подходящият начин?

Зависи от това:

- какво иска жертвата;
- вредата ясна ли е;
- трафикантът разкрит ли е;
- има ли обвинителен акт срещу трафиканта;
- трафикантът има ли имущество, с което да плати обезщетението;
- способна ли е (психически) жертвата да изтърпи (дълго) производство.

6. Как може да се гарантира реалното плащане на обезщетение от трафиканта?

Чрез обезпечение. Обезпечението е във вид на заповест за арест на банкова сметка, заповест за арест на автомобил или възбрана върху недвижим имот. Имущество, върху което има наложен заповест/възбрана, не може да бъде продадено. Обезпечението се налага от съд по молба на пострадалия (чл. 72 от НПК). Молбата за обезпечение може да бъде направена по време на фазата на разследването след повдигане на обвинение срещу конкретно лице.

Уверете се, че твърдението за претърпените вреди е включено в материалите на досъдебното производство, така че да е част от тях:

- Уверете се, че клиентът съобщава за претърпените вреди в показанията си пред разследващия полицаи.
- В случай на претърпени психологически вреди: искайте експертно становище на психолог.
- Уверете се, че в материалите на досъдебното производство има данни за разходите, които трафикантът е спестявал на проституиращото лице, т.е. за „услугите“, които той е осигурявал: транспорт (собствен автомобил/такси), настаняване, храна, дрехи, разходи за презервативи/аборти и др.
- Оставете на разследващия полицаи да пресметне сумата, която проституиращото лице е изкарало за трафиканта (брой работни дни, брой клиенти за ден, заплатена сума от клиент).
- Оставете на разследващия полицаи да пресметне разликата между спечелената от проституиращото лице сума и спестените разходи, платени от трафиканта.

Намерете свидетели, които могат да потвърдят, че Вашият клиент е бил малтретиран, експлоатиран, колко време е продължил да работи, колко часа на ден е работил, колко дни в седмицата, среден брой клиенти и т.н.

Обезщетение за вреди, причинени от действията на трафиканта, което да се плати от трафиканта

Парично обезщетение за имуществени и неимуществени вреди може да се търси като част от наказателното производство – да се плати от извършителя на престъплението. Прокуратурата и пострадалият имат право да искат запор на имуществото на обвиняемия и по време на досъдебното, и по време на съдебното производство като гаранция на иска за обезщетение (и глобата).

Закон за насърчаване на заетостта

Чл. 73 (2) Нова – ДВ, бр. 43 от 2011 г., в сила от 15.06.2011 г.) Не се разрешава наемането на работа на незаконно пребиваващи на територията на Република България чужденци.

(3) (Нова – ДВ, бр. 43 от 2011 г., в сила от 15.06.2011 г.) В случай че работодател наеме на работа незаконно пребиваващ на територията на Република България чужденец в нарушение на забраната по ал. 2, той му дължи уговореното възнаграждение, но не по-малко от минималната работна заплата, установена за страната или за съответната икономическа дейност, за период три месеца, освен ако работодателят или наетото лице не докаже друга продължителност на наемането. Плащането е дължимо и след завръщането на чужденеца в държавата на обичайното му пребиваване, включително разходите по превода на плащането.

(4) (Нова – ДВ, бр. 43 от 2011 г., в сила от 15.06.2011 г.) Ако работодателят не изплати задължението по ал. 3, наетите на работа незаконно пребиваващи на територията на Република България чужденци могат да предявят иск срещу него в давностните срокове по Закона за задълженията и договорите и по реда на Гражданския процесуален кодекс.

Парично обезщетение за имуществени и неимуществени вреди може да се търси в отделно гражданско производство – да се плати от извършителя на престъплението. Ако лицето, жертва на трудова експлоатация, е работело по трудов договор, правно основание на иска е чл. 245 вр. с чл. 357 от Кодекса на труда, а ако е работело без трудов договор – чл. 55 от Закона за задълженията и договорите (неоснователно обогатяване).

Съдебна практика на българските съдилища относно присъдени обезщетения, платими от трафикантите

- 1. Решение от 24.03.2009 г. на Върховния касационен съд I НО по н.д. № 64/2009** (потвърждава въззивна присъда от 16.12.2008г на Окръжен съд – Пазарджик по внохд № 833/2008) – обезщетение за причинени неимуществени вреди от престъплението по чл. 159а НК в размер на 10 000 лева на всяко пострадало лице (фактите: през март 2002 г. подсъдимият склонил две жени да проституират и ги превозил в чужбина, където те проституирали в продължение на общо 2 години и 2 месеца). ВКС отбелязва: „вредните последици за ищците са оценени по справедливост и с оглед както на периода на използването им за разврат, така и причините, които са ги мотивирали да последват подсъдимия в чужбина и да се подложат на това унижение, без особена облага за тях – тежкото им семейно и финансово положение в родината им, която е длъжна да осигури правната им защита“.
- 2. Решение от 29.10.2010 г. на Върховния касационен съд I НО по н.д. № 427/2010** (потвърждава въззивно решение № 89 от 09.06.2010г по внохд № 52/2010 г. на Апелативен съд – Бургас, с което е изменена присъда № 5 от 04.02.2010 г. по нохд № 6/2010 г. на Окръжен съд – Сливен) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъплението по чл. 159г НК в размер на 25 000 лева (фактите: на 27.08.2009 г. подсъдимите склонили, укрили и превозили жена с цел сексуална експлоатация).
- 3. Въззивно решение от 10.11.2010 г. на Окръжен съд – Разград по внохд № 180/2010** (окончателно) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъпленията по чл. 152 и чл. 159а НК в размер на 3000 лева на всяко пострадало лице (фактите: между 3 и 7 декември 2003 г. подсъдимият изнасилвил и склонил две непълнолетни момичета да проституират; искът за обезщетение е бил 3000 лева и съдът го е уважил изцяло). В решението съдът се мотивира: „дължимо обезщетение следва да обхване всички претърпени от тях неимуществени вреди – претърпените страх, ужас, срам и всички останали негативни психически преживявания и неблагоприятни материални последици. Следва да бъде

преценена ниската възраст, на която двете жертви са били към инкриминирания в обвинението период, интензитетът на упражняваната спрямо тях принуда, отражението, което деянията са дали върху по-нататъшното им психическо развитие“.

- 4. Присъда от 29.02.2012 г. на Районен съд – Варна по нохд № 1980/2011** (необжалвана в гражданската част, потвърдена в наказателната част от въззивно решение от 14.09.2012 г. на Окръжен съд – Варна по внохд № 425/2012 г.) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъплението по чл. 159б НК в размер на 2000 лв. Фактите: в периода от 25.10.2007 г. до 06.01.2009 г. набрал, транспортирал и приел отделно лице с цел да бъде използвана за развратни действия, като деянието е извършено чрез обещаване и получаване на облаги, като лицето е преведена през границата на страната. Подсъдимият и жертвата живеели на семейни начала и тя му давала всичките си пари, спечелени от проституция – подсъдимият ѝ обяснявал, че тъй като са семейство, парите били общи. В мотивите съдът отбелязва: „Относно неимуществените вреди бяха събрани доказателства – показанията на св. В. [съдебно-психологическа експертиза], установяващи претърпените психически травми от страна на пострадалата след извършените посягателства, както и дълбокия негативен резонанс в личната сфера на лицето. Следва да се отчете и периодът на възстановяване, нейното поведение, характеризиращо се с постоянен страх, неадекватност при общуване с непознати лица.“
- 5. Присъда от 18.03.2013 г. на Окръжен съд – Варна по нохд 104/2013** (необжалвана) Фактите: В рамките на една година подсъдимият изнасилвил и склонил към проституция 3 различни момичета. В периода от края на 2011 г. до пролетта на 2012 г. подсъдимият извършил действия с цел да възбуди и удовлетвори полово желание без съвкупление по отношение на 11-годишно момиче, което впоследствие изнасилвил два пъти; през месец май 2012 г. подсъдимият изнасилвил 16-годишно момиче и го убедил да проституира за него, като в последващия период до 04.10.2012 г. осигурявал помещение, където то било използвано за развратна дейност, като деянието е извършено чрез противозаконно лишаване от

свобода, обещаване, даване и получаване на облаги. През лятото на 2012 г. подсъдимият изнасилвил веднъж 14-годишно момиче. Съдът присъжда обезщетение за причинените неимуществени вреди от престъпленията по чл. 149, чл. 152 и чл. 159г НК, както следва – 2000 лв. за вредите от блудство, 5000 лв. за вредите от изнасилване и 5000 лв. за вредите от трафик с цел сексуална експлоатация. Според изготвената съдебно-психологическа експертиза трите момичета не страдат от посттравматично стресово разстройство и според съда те нямат „трайни вредни последици за живота и здравето“.

- 6. Въззивно решение от 11.02.2014 г. на Окръжен съд – Благоевград по внохд № 461/2012 г. (окончателно)** Фактите: Пострадалата пълнолетна жена е жертва на организирана престъпна група. На 19.09.1999 г. тя е отвлечена с цел да бъде продадена за проститутка в чужбина. Между 19-ти и 21-ви септември 1999 г. е държана заключена в апартамент в Благоевград, където е изнасилена многократно от различни мъже. През нощта успява да избяга, като скача от терасата. Съдът присъжда обезщетение за причинените неимуществени вреди от престъпленията по чл. 152, чл. 142а и чл. 156 НК, както следва – 10 000 лв. за вредите от изнасилване от всеки подсъдим, участвал в това деяние, 5000 лв. за вредите от противозаконно лишаване от свобода от всеки подсъдим, участвал в това деяние, и 4000 лв. + 3000 лв. за вредите от отвлечане с цел предоставяне за развратни действия от подсъдимите, участвали в това деяние. Съдът отбелязва, че: „при определянето [на обезщетенията] районният съд е отчел изключително тежките негативни преживявания по време и след извършване на деянията, трайните последици върху личността и психичното ѝ здраве. Налага се да бъде допълнено, че тя е претърпяла не само физически болки, а и негативни психични преживявания, които очевидно са били водещи в състоянието ѝ и след деянието. В този смисъл правилно обезщетени като засегнати блага са всички тези лични чувства на увредения и начина, по който той субективно е понесъл вредата, тъй като предназначението на обезщетението за морални вреди е да поправи претърпяната лична болка и страдание.“

- 7. Въззивно решение от 10.03.2014 г. на Апелативен съд – Бургас по в.гр.д. № 8/2014** (потвърждава решение от 29.11.2013 г. на Окръжен съд – Сливен по гр. д. 172/2013) – обезщетение за претърпени неимуществени вреди от престъплението по чл. 159б НК в размер на 30 000 лв. Фактите: Пред Районен съд – Сливен със споразумение ответникът е признат за виновен в трафик на хора, за това че от м. май 2003 г. до м. юни 2011 г. превеждал през границата на страната ищцата, за да бъде използвана за развратни действия. След одобряване на споразумението е подадена искова молба с правно основание чл. 45 ЗЗД. В мотивите Апелативен съд – Бургас отбелязва: „По делото е установено, че като непосредствена последица от причиненото увреждане на въззивницата тя е претърпяла силен стрес от непрестанното ограничение на личната ѝ свобода, изразяващо се в контрол върху придвижването и личните контакти, отнемане на личните документи – паспорт и влогова книжка, принудата да работи като проститутка, страха от физическо насилие. Това е довело до увреждане на здравето ѝ, като е наложило приемане на лекарства антидепресанти, но не с цел лечение, а само за да продължи да работи. При определяне на размера на обезщетението съдът взема предвид продължителността и интензитета на увреждането. Активното поведение на въззиваемия, насочено към психически тормоз и принуда да търпи ограничения в личната и физическата неприкосновеност на въззивницата, е продължило 8 години, започнало е когато Г. е била на 18 години, т.е. макар и пълнолетна, все още в млада възраст, без съществен житейски опит. Нанесената ѝ травма въззивният съд определя като особено тежка и с продължителни последици за емоционалното ѝ равновесие, доколкото събраните гласни доказателства сочат за негативни изживявания от страх, кошмари, депресия, безпомощност, срам.“
- 8. Въззивно решение от 30.10.2014 г. на Окръжен съд – Русе по внохд № 555/2014** (окончателно) Обезщетение за причинени неимуществени вреди от престъпленията по чл. 159а и чл. 159б НК в размер на 60 000 лева (фактите: За времето от 01.08.2012 г. – до 30.11.2012 г. в България на два пъти набрал и транспортирал пълнолетна жена с цел да бъде използвана за развратни действия, като деянието е извършено чрез

получаване на облаги, след което за времето от 10.01.2013 г. до 26.03.2013 г. транспортирал извън страната същата жена с цел да бъде използвана за развратни действия, като деянието е извършено чрез въвеждане на лицето в заблуждение (че ще работи в автомивка) и чрез получаване на облаги. Съдът отбелязва, че „пострадалата е проституирала противно на нейната воля, но поради чувствата си към подсъдимия е вършела това. Тази дейност е продължила сравнително дълъг период от време – над два месеца. Имала е полови контакти с много мъже, налагало се е да върши и различни нестандартни полови актове. Била е разстроена, плачела е и по отношение на нея е било осъществено и физическо, и психическо насилие. Отслабнала е много. Всичко това е довело до нейното изтощение. Намирала се е в друга държава, сама, далеч от роднини и близки. Била е въведена в заблуждение относно действителната работа, която е щяла да осъществява. С користна цел е била поругана любовта ѝ към подсъдимия. Грубо са засегнати честта и достойнството ѝ.“

Обезщетение за вреди, причинени от действията на трафиканта, което да се плати от държавата

Съществува възможност за изплащане на обезщетение за сметка на държавния бюджет на основание Закона за подпомагане и финансова компенсация на жертви на престъпления. Компенсация по този закон може да бъде дадена дори трафикантът да е неизвестен, починал или при изтекла давност за наказателно преследване.

Обезщетение за вреди, причинени от действията на разследващи органи и съд, което да се плати от държавата

Българското право предвижда две средства за защита, предназначени за предоставяне на обезщетение в случай на прекомерна продължителност на наказателното (включително досъдебното) или гражданското производство: административна молба пред Инспектората на Висшия съдебен съвет, съгласно Закона за съдебната власт, и граждански иск на основание чл. 26 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди. Тези средства

могат да доведат до подходящо обезщетение при нарушение на изискването за разумен срок. Те са създадени със специфичната цел да дадат обезщетение за претърпени неимуществени вреди на страна в дадено производство в случай на прекомерна продължителност, причинена от действията на държавните органи. Не е изключено подаването на такива молби да може да даде подходящо обезщетение не само заради нарушение на процедурното изискване за разумен срок, но и заради причинената вторична виктимизация на пострадалите от трафик на хора в резултат на действията на разследващи органи и/или съд. Това може да стане, ако в рамките на тяхното разглеждане националните органи (Министерство на правосъдието и съдилищата, съответно) признаят в конкретния случай елементи на вторична виктимизация. В този смисъл е и решение срещу България от 03.03.2015 г. на Европейския съд по правата на човека по жалба № 29263/12, параграф 34.

ЗАБРАНА ЗА ЗАДЪРЖАНЕ НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

Жертвите на трафик не трябва да бъдат задържани в арест или настанявани в приюти от затворен тип, домове за чужденци или други институции с условия, сходни на задържане.

Задържането на (предполагаеми) жертви на трафик (включително деца) в обществени центрове за задържане или в обществени или частни подслони е в разрез с редица основополагащи принципи на международното право, като правото на свободно движение, забраната на незаконно лишаване от свобода, неправомерен арест и задържане, както и забраната за дискриминация, основана на полов признак, и по тази причина трябва да бъде считано за незаконно.

Задържането на жертви на трафик може да има различен повод. Жертвите може да бъдат задържани като незаконни мигранти, в резултат на въвличане в нелегални дейности, като проституция или нелегална работа (дори и ако са правилно идентифицирани като жертви), защото не искат или не могат да сътрудничат при наказателното разследване или защото тяхното сътрудничество не се счита за полезно.

Друга форма на задържане е настаняването на жертвите в подслони от затворен тип или други центрове с условия, близки до задържане. Често оправдания за този вид задържане са нуждата да се предостави подслон и подкрепа, нуждата на жертвата да бъде защитена от причиняване на допълнителни вреди, нуждата да се осигури сътрудничество от страна на жертвата по време на разследването и наказателното производство. Практиката да се задържат жертви в подслони, домове или други институции често е обусловена от пола на жертвата. По-голяма част от жертвите на трафик, задържани в подслони от затворен тип, са жени и момичета.

Препоръките и насоките от Офиса на Върховния комисар по правата на човека твърдят недвусмислено, че задържането на жертви на трафик е неправомерно и (по тази причина) незаконно. Те призовават държавите членки да гарантират, че жертвите на трафик няма да бъдат задържани в домове за чужденци или други институции с условия, сродни на задържане. Ако жертвите са деца, Конвенцията по правата на детето постановява, че:

... нито едно дете не трябва да бъде лишавано от свободата му незаконно или неправомерно. Задържането или лишаването от свобода на дете трябва да бъде в съответствие със закона и да бъде използвано като крайна мярка и за възможно най-кратък период от време.

Задържането на деца, които имат нужда от закрила, изрично е отхвърлено от Комитета по правата на детето:

Лишаването от свобода на деца, които са били изоставени или са били обект на злоупотреба, е равносилно на наказание за тези деца, които са жертва на престъпление, а не извършители на такава.

В България

В България подслоните и кризисните центрове за пълнолетни жертви са от отворен тип и настаняването там става само с тяхно съгласие. Приютите за непълнолетни жертви са от затворен тип, като децата не могат да излизат навън без придружител. Входната врата на приюта е винаги заключена, а на прозорците има решетки. Напускането на приюта по собствено желание се счита за бягство и полицията трябва да бъде уведомена веднага и да започне издирване. Европейският съд по правата на човека е постановил, че в България настаняването в кризисен център на деца, жертви на трафик, не се признава за мярка за закрила, а се счита за „задържане“ (лишаване от свобода) по смисъла на Чл.5 от ЕКПЧОС.

Решение на Европейския съд по правата на човека от 29.11.2011 г. по дело А. и др. с/у България (жалба № 51776/08):

„94. Съдът не може да приеме аргумента на Правителството, според който не е имало лишаване от свобода по смисъла на член 5. Той констатира всъщност, че „детският кризисен център“ е заведение от закрит тип, че жалбоподателката е била обект на твърде рестриктивен режим при постоянен надзор и че е можела да отсъства само с изрично разрешение и при условие да бъде придружавана от социален работник. Впрочем, когато жалбоподателката отсъства от дома без разрешение, тя е издирена от полицията и върната обратно в центъра. Що се отнася до продължителността на наложената мярка, Съдът счита, че срокът от шестмесечно настаняване е достатъчно дълго време, за да се отчете неизбежното негативно въздействие върху жалбоподателката А. от прилагането на подобен рестриктивен режим, накърняващ нейната индивидуална свобода. Следователно, Съдът заключава, че оспорваното настаняване е равностойно на лишаването от свобода по смисъла на член 5 § 1.“

Най-честият вид мярка за закрила по Закона за закрила на детето, която Дирекция „Социално подпомагане“ и прокуратурата изискват от съда, е „настаняване в кризисен център“, докато другите предвидени в закона мерки почти никога не се изискват. Има редки изключения, когато съдът решава, че съществува алтернатива на настаняването в кризисен център (семейство на роднини, приемно семейство и др.). Приемната грижа за първи път е въведена в България през 2000 г. с влизането в сила на За-

кона за закрила на детето и понастоящем все още е слабо развита услуга. Нуждата от заместване на държавните домове за деца с приемна грижа е системен проблем в България, който засяга не само деца, жертви на трафик, но и всички случаи на деца в риск.

ЗАБРАНА ЗА НАКАЗАТЕЛНО ПРЕСЛЕДВАНЕ И ОСЪЖДАНЕ

Жертвите на трафик на хора не трябва да бъдат обвинявани или съдени за проституция или незаконни дейности, които са били принудени да вършат.

Жертвите може да са извършвали нарушения или престъпления в резултат на това, че са били в ситуация на трафик, например:

- нарушения на имиграционното право (предоставяне на фалшива информация с цел да се получи документ за пътуване, разрешение за работа или разрешение за пребиваване; просрочване срока на визата);
- джебчийство;
- просия;
- проституция (в страни, където това е незаконно);
- продукция на наркотични вещества;
- използване на фалшив паспорт;
- нелегално пресичане на държавни граници.

Логиката на клаузата за ненаказуемост на жертвите на трафик е, че дори и да са извършили престъпление в това си качество, като незаконно пресичане на граница или кражба, жертвите в действителност действат без реална лична свобода. Жертвата няма никаква или ограничена свободна воля заради степента на контрол, упражняван върху нея, и методите, използвани от трафикантите, съответно жертвата не е отговорна за престъплението. Същото се отнася и когато жертвата е избягала от трафиканта си и престъплението, което е извършила, идва като пряка последица от статуса ѝ на (избягало) трафикирано лице. В тази ситуация жертвите се оказват губещи и в двата случая. Ако не докладват за престъплението или не подпомогнат залавянето на престъпника, те рискуват да бъдат подведени под наказателна

отговорност и осъдени, а ако го направят – рискуват да бъдат заплашвани и репресирани от страна на трафикантите.

Широко възприет принцип е, че лице, което е било принудено да извърши престъпление, не бива да бъде подведено под отговорност за това престъпление. Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора изрично предвижда възможността за ненаказуемост на жертви за тяхното въвличане в незаконни дейности, в случай че са били принудени да го направят (чл. 26). Директива на ЕС 36/2011 за борба с трафика на хора съдържа сходна разпоредба.

В някои държави приложението на принципа за ненаказуемост се изразява в автоматично прекратяване на наказателното производство срещу трафикираната жертва веднага щом тя е идентифицирана като такава. В други, по-чести случаи приложението на принципа изисква да се вземе решение от полиция, прокуратура или съд въз основа на обстоятелствата при всеки индивидуален случай. В различните държави има разнообразни тълкувания и практики относно въпроса дали принципът налага само задължение да не се наказват жертвите на трафик или – допълнително – да не им се повдигат обвинения.

Въпросът дали потенциален обвиняем е действително жертва на трафик и степента, до която неговата способност да се съпротивява на включването му в криминални дейности е била потисната, опира до специфичните факти. Обикновено, но не винаги, началната точка е моментът на арест. Когато млад човек е арестуван, разследващият полицай трябва да отчете неговата възраст и в преобладаващото мнозинство случаи тя е известна или лесно може да се установи. След това разследващият полицай трябва да призове подходящия отговорен възрастен да посети полицейското управление, а също така и да извърши оценка дали потенциалният обвиняем може да се определи като „дете в риск“.

В България

При липса на някои фактори, ограничаващи тяхната отговорност, като възраст или умствено ограничение, трафикирани-

те лица нормално биха били наказателно отговорни за своите действия. Тяхната отговорност за свързани с трафика престъпления, обаче, е стеснена от факта, че тяхната свобода на действия е ограничена от трафикантите: жертвите са принудени да извършат престъпление, бидейки трафикирани или като последица от трафикирането си.

В този смисъл е новата разпоредба на чл.16а от НК, която гласи: „Не е виновно извършено деянието, което е осъществено от лице, пострадало от трафик на хора, когато е било принудено да го осъществи в пряка връзка с това му качество.“

В България типично деяние, осъществено от пострадало от трафик лице, е проституцията. Жертви на трафик не могат да бъдат наказателно отговорни и осъждани за това, че са проституирали. На практика в България се случва точно обратното. В последните години на основание чл.329 от НК властите започнаха арести на проституиращи лица с повдигане на следното обвинение: „Пълнолетно работоспособно лице, което продължително време не се занимава с общественополезен труд, като получава нетрудови доходи по непозволен или неморален начин, се наказва ...“. Чрез прилагането на тази разпоредба държавата третира жертвите на сексуална експлоатация като лицата, отговорни за проблемите, свързани с проституцията, а не като жертви на престъпление.

Приложението с принципа за ненаказуемост в други държави от ЕС

- 1. Решение от 21.06.2013 г. на Апелативен съд – Англия и Уелс, Великобритания, по наказателно дело № 991 [2013]¹**
Подсъдимата е жена на около 35 години, обвинена в притежание на фалшив документ за самоличност. При арестуването ѝ жената дала обяснения, че е пристигнала във Великобритания преди 7 години по обещание за работа като детегледачка, но вместо това е била държана в подчинение и принуждавана да проституира. Когато била освободена от своята жена трафикант, последната ѝ дала паспорт, за който подсъдимата вярвала, че е истински. Адвокатът ѝ я посъветвал да не се признава за виновна, но също така я посъветвал

¹ <https://www.judiciary.gov.uk/judgments/l-hvn-thn-t-v-r-judgment/>

да съобщи в полицията факта, че тя практически е била третирана като робиня. Консултацията на адвокатата съдържа следното предупреждение:

„Ако полицията заключи, че твоят разказ е фалшив, тогава рискуваш да те обвинят в губене на време и/или препятстване на правосъдието, които са потенциално по-сериозни обвиненията от тези, пред които в момента си изправена.“

Съдът постановява, че „предвид продължителното подлагане на подсъдимата на недоброволна проституция и упражняван контрол престъплението, което всъщност е извършила, според нас е възникнало в резултат на това, че е била жертва на трафик, на която е бил даден да използва фалшив паспорт все едно е истински, и използването му представлявало стъпка в процеса на бягството ѝ.“ Съответно съдът оправдал подсъдимата.

2. Доклад от 2010 г. на Национален докладчик по трафика на хора, Холандия¹

Бюрото на холандския Национален докладчик по трафик на хора докладва случай на прилагане на принципа за ненаказуемост към А., жена, идентифицирана като жертва на трафик и заподозряна, че е участвала в експлоатацията на други жени. По делото пред районния съд в Хага прокурорът решил да не поддържа обвинение срещу жертвата на основание чл. 26 от Конвенцията за борба с трафика на хора, защото:

„А. самата тя е работила като проститутка и е предавала парите си на заподозрения. Тя е наглеждала другите жени, но не ги е принуждавала. Другите жени са я считали за жертва, а не за заподозряна. Тя е била под влиянието на заподозрения, тъй като той ѝ е бил обещал бъдеще с него и тя все още го е обичала. Тя контролирала другите жени, за да избегне да бъде насилвана или заплашвана от заподозрения. Тя се страхувала от заподозрения.“

¹ Dutch National Rapporteur on Trafficking in Human Beings, Trafficking in human beings - Ten years of independent monitoring, Eighth Report of the Dutch National Rapporteur (2010), p. 82.

3. Решение на Апелативен съд – Англия и Уелс, Великобритания, по наказателно дело № 211 [2012]¹

Младо момиче от Виетнам било трафикирано във Великобритания и експлоатирано за отглеждане на канабис. Срещу нея било повдигнато обвинение и била осъдена за производство на наркотично вещество на 20 месеца лишаване от свобода. Съдията установил:

„Аз разбирам затрудненото положение, в което си била и което е довело до това да бъдеш трафикирана във Великобритания, и разбирам последствията за теб и семейството ти от това, че си заловена, защото ти трябва да разбереш, че когато си дошла в тази страна, както си била трафикирана, ти си знаела, че си била под задължение да изплатиш дълга на трафикантите и е трябвало да си знаела, че това сигурно ще включва незаконна дейност на територията на Великобритания. При това положение, когато си се оказала на този адрес, би трябвало да е било ясно, че това, което правиш, е отглеждане на незаконно растение. Съдът е длъжен да прояви симпатия към теб предвид затрудненото положение, в което си била, но трябва да ти кажа, че това не е необичаен случай. Съдът наблюдава напоследък много случаи на виетнамски момичета, трафикирани във Великобритания, за да работят в плантации за канабис. Ти се призна за виновна и аз вярвам напълно на твоите признания. Най-кратката присъда, което мога да издам при всички обстоятелства, е 20 месеца.“

При обжалване въззивният съд решава, че тя е била дете на 17 години, като вероятно е била и още по-малка – на 14 години – към момента на трафикирането ѝ, и отменил осъдителната присъда, като я заменил с оправдателна.

¹ <http://www.osce.org/secretariat/101002?download=true>

РАЗРЕШЕНИЕ ЗА ПРОДЪЛЖИТЕЛНО ПРЕБИВАВАНЕ, РАЗРЕШЕНИЕ ЗА ХУМАНИТАРЕН СТАТУТ

Жертви, които не са граждани на държавата, в която са идентифицирани (включително нелегално пребиваващи), имат право на пребиваване за периода, докато трае наказателното производство, ако след края на периода за размисъл решат да сътрудничат на властите. Ако завръщането в страната на произход би застрашило живота и здравето им, жертвите на трафик имат право да кандидатстват за убежище или за хуманитарен статут.

Жертви на трафик чужди граждани, които са идентифицирани в България, имат същите права както и жертвите български граждани. Жертвите чужденци имат право да получат разрешение за продължително пребиваване в страната, в случай че се съгласят да съдействат на разследващите органи за разкриване на престъплението. Правото на продължително пребиваване трае, докато приключи наказателният процес.

Въпреки че не всички жертви са бежанци, някои жертви на трафик може да имат нужда от международна закрила. За жертвите на трафик може да е невъзможно да се върнат в страната на произход поради страх от повторна виктимизация и повторно трафикиране. Може да се страхуват от отлъчване от обществото, стигматизация, наказание от семейството, общността или дори от властите. Подобен страх може да е основателен и да доведе до преследване на жертвата, като по този начин задейства предоставянето на международна закрила по Закона за убежището и бежанците.

Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора изрично постановява, че жертвите на трафик не трябва да бъдат връщани в държава, където има сериозен риск те да бъдат подложени на преследване, изтезание или други форми на малтретиране. Конвенцията утвърждава и правото на жертвите на трафик да търсят и получават убежище.

Преди една жертва на трафик да бъде върната или депортирана в страната на произход, страните членки трябва да са наясно дали подобно действие няма да изложи жертвата на някой от гореописаните рискове.

В този смисъл от изключително значение е да бъдат идентифицирани жертвите на трафик сред бежанците и да им се дава възможност да се възползват от правата си на период на размисъл, настаняване в подслон, социална и психологическа подкрепа, забрана за задържане и наказателно преследване.

РЕПАТРИРАНЕ И ГАРАНЦИИ ПРОТИВ ПОВТОРНО ВЪВЛИЧАНЕ

Жертвите имат право, ако желаят, да се завърнат в родината си без излишно или неоправдано забавяне и при гарантиране на сигурността им. При всяко решение за репатриране трябва да се взема предвид безопасността на жертвата и на нейното семейство.

И Протоколът на ООН за трафика, и Конвенцията на Съвета на Европа съдържат разпоредба да се осигури безопасно и – доколкото е възможно – доброволно завръщане. Критичен аспект на безопасната реинтеграция е подкрепата в това начинание. Жертви, които са подкрепени при завръщането си, са по-малко податливи към повторно трафикиране и по-малко уязвими към заплахи, отмъстителност, социална изолация и стигматизация. Програмите за завръщане и реинтеграция трябва да уважават правото на личен живот на жертвата и да зачитат правото на безопасност, достойнство и здраве на жертвата на трафик. Програмите трябва да се стремят да осигурят безопасността и благоденствието на завърналите се жертви, да им дадат възможност да намерят надеждни средства за съществуване, да предотвратят повторната виктимизация и да намалят риска от повторно въвличане в трафик.

Правото на завръщане предполага да се разреши на жертвите, които искат да се завърнат, да направят това незабавно. Задържането им в подслони, затвори или домове за чужденци, или принуждаването им да останат за периода на наказателното производство е в явно противоречие с това право.

Гаранции против повторно въвличане

Гаранцията против повторно въвличане е важен компонент на правото за подходящи мерки за закрила. Това обхваща и правото за защита от повторна виктимизация, като жертвата не трябва да бъде връщана на място, където има риск от повторно въвличане в трафик. Протоколът на ООН за трафика на хора задължава всички държави членки „да закрилят жертвите [...] особено жени и деца, от повторна виктимизация“.

Гаранцията за закрила от повторно въвличане включва и гаранцията за безопасно завръщане. По тази причина способността на държавата да защити ефективно жертвите на трафик след тяхното завръщане е от първостепенна важност. Преди да се вземе решение за завръщане, депортиране или репатриране е необходимо да се изготви оценка на риска.

На практика това означава, че (потенциалните) жертви на трафик може да не бъдат върнати на границата. Конвенцията на Съвета на Европа постановява държавите да не местят лицето от неговата територия, докато процесът по идентификация не е приключил, тъй като правата, заложи в Конвенцията, ще си останат само теоретични и недействителни, ако лицето е върнато преди да е завършила идентификацията му като жертва. Според Протокола на ООН и Конвенцията на Съвета на Европа в случай на репатриране безопасността на жертвата на трафик и на семейството ѝ задължително трябва да бъде взета под внимание.

Оценка на риска

Преди завръщането на жертвата на трафик е необходимо да се направи оценка на риска за това дали жертвата е в риск от повторно трафикиране, повторна виктимизация и/или е обект на други опасности. Целта на оценката е да определи степента на безопасност на жертвата при нейното завръщане, какви са възможностите ѝ за социално включване и професионална реализация, както и риска от повторно въвличане в трафик. В случай че жертвата на трафик има деца, трябва да се вземе предвид и най-добрият интерес на всяко дете, както и дали децата ще имат

възможност да посещават училище и да получават медицинска помощ, социална грижа и други необходими фактори за тяхната закрила и безопасност.

Оценката на риска е процес, който започва още с идентификацията на жертвата. Социалните служби имат свое специфично място в него, което поради естеството на работата им се отличава от ролята на разследващите органи и полицията. Последните имат ясното задължение да провеждат един непрекъснат процес на оценка на риска по отношение на сигурността и доброто състояние на пострадалите и техните семейства във всеки етап на процеса на разследване и правораздаване. Социалните работници създават връзка на доверие с потърпевшите и това им дава възможност да бъдат много полезни в процеса на изследване на риска. Оценката на риска трябва винаги да се осъществява в сътрудничество между няколко организации (например НПО, което е доставчик на услуга, полиция и представител на страната на произход). Процедурата трябва да е недвусмислена и да води до постигане на съгласие относно всички елементи, които съдържа оценката на риска.

В полицията и социалните служби обикновено съществуват различни представи за това какво представлява риск. Първите го разбират като опасност за живота и здравето на пострадалия, опасност от ново въвличане в престъпните мрежи и ретрафикирание. Социалните служби използват по-широко понятие, което отчита и рисковете от маргинализиране, стигматизация, липсата на подкрепяща среда и ресурси за справяне, безработица, бедност и т.н.

Оценката на риска не е еднократен акт, а динамичен продължителен процес, който се преразглежда при всяко взаимодействие с жертвата. Успехът на оценката зависи от доверието и участието на жертвата във връзката ѝ с доставчика на услуги, както и с настоящите защитни действия¹, ресурси и ограничения на жертвата. Оценката на безопасността трябва да съответства на настоящата ситуация и обстановка, да отговаря на нуждите и желани-

1 Защитни действия са тези действия, които се предприемат, за да се повиши безопасността и да се намали рискът от последваща виктимизация. Някои защитни действия се предприемат от страна на клиентите, а някои – от други участници във възстановителния процес (полиция, органи на разследването и др.).

ята на жертвата, да приоритизира областите на по-висок риск и да отразява действителните притеснения на жертвата относно сигурността. Оценката на безопасността включва също и заплахите за сигурността на жертвата във всички сфери на живота ѝ, настоящия ѝ опит с насилие и минал, ако има такъв. Тя включва оценка както на динамичните, така и на статичните рискови фактори. Оценката на безопасността също така се фокусира върху онези аспекти от ситуацията, които жертвата може да контролира. Оценката на безопасността е необходима първа стъпка в управлението на риска.

Управлението на риска е процес на сътрудничество, при който социалните работници работят заедно с жертвата за изграждането на план за повишаване на сигурността на жертвата и намаляване на риска от по-нататъшна виктимизация. Той е пригоден към конкретната ситуация на жертвата и съответен на информацията, събрана при оценката на безопасността. Управлението на риска надгражда това, което жертвата вече прави, за да подобри безопасността си и да намали риска, и е насочено към елементите на риск и заплаха, които жертвата иска да адресира. Планирането на управлението на риска се концентрира върху защитни действия, които жертвата би искала да предприеме, смята, че са реалистични и възможни, и е склонна да ги изпълни. Плановете за управление на риска се подхранват от постоянни и динамични оценки на безопасността.

Деца

Член 16(7) от Конвенцията за борба с трафика на хора на Съвета на Европа гласи:

... децата жертви не трябва да бъдат връщани в страната, ако след оценката на риска има индикатори, че връщането им не е в техен най-добър интерес.

Всяко решение за връщане на дете трябва да бъде основано на оценка за най-добър интерес.

Ако се вземе решение за връщане на дете, то трябва да бъде основано на официална оценка за най-добър интерес на дете-

то¹. Факторите, които трябва да бъдат взети под внимание, са следните:²

- безопасност, сигурност и социално-икономически условия, при които ще живее детето при завръщането му;
- наличието за договореност за грижи за детето;
- гледната точка на детето и на тези, които ще се грижат за него;
- степента за възможност за интеграция на детето в приемащата страна и периода на отсъствие от страната на произход;
- правото на детето „да запази идентичността си, в това число националност, име и семейни връзки“ и
- „осигуряване на последователност в отглеждането и възпитанието на детето и опазване на неговия етнически, религиозен, културен и лингвистичен произход“.

---

1 Оценка за най-добър интерес на детето е формален процес, който следва стриктни процедурни мерки, създадени да определят най-добрия интерес на детето, що се отнася до важни решения, засягащи детето. Оценка трябва да включва и гласа на детето, също и на експерти от съответни области, и да балансира всички налични фактори с цел вземане на най-доброто решение. Върховен комисариат на ООН за бежанците, Насоки за определяне на най-добрия интерес на детето, 2008, и UNHCR. Върховен комисариат на ООН за бежанците, Най-добър интерес на детето – Информационен бюлетин за закрила, 2008.

2 Комитет по правата на детето, Общо постановление No. 6.

IV.

ВТОРИЧНА ВИКТИМИЗАЦИЯ

Задълбочаването на страданието или вредата, предизвикани от престъплението, в резултат от наказателния процес се нарича вторична виктимизация.

С цел да се избегне вторичната виктимизация страните членки трябва да вземат мерките, предвидени в чл.12 от Директива 2011/36/ЕС, който гласи:

Без да се засягат правата на защита и въз основа на направена от компетентните органи индивидуална оценка на личните обстоятелства на жертвата, държавите членки гарантират, че жертвите на трафик на хора са обект на специално отношение с цел предотвратяване на евентуално вторично виктимизиране, като в рамките на възможното и в съответствие с основанията, определени в националното право, както и с правилата за съдебна преценка, съдебна практика и насоки, се избягва следното:

- а) повторни разпити по време на разследването, наказателното преследване или съдебното производство, когато това не е необходимо;*
- б) визуалният контакт между жертвите и обвиняемите, включително при даването на показания, например при разпит или кръстосан разпит, чрез подходящи средства, включително чрез използване на подходящи комуникационни технологии;*
- в) даването на показания в открито заседание на съда; както и*
- з) задаването на въпроси за личния живот, когато това не е необходимо.*

В България тази разпоредба не е възпроизведена изрично в обвързващ нормативен акт. Единствено Националният механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик предвижда, че *„следователят трябва да бъде подготвен предварително за състоянието на трафикираното лице и да се отнася толерантно и с разбиране към него. ... Разпитите трябва да се свежат до необходимия минимум“*.

Често съдебните дела по случаи на трафик са проточват с години. През това време жертвите продължават да живеят с травматичното събитие, което остава актуално за тях и не могат да го забравят – заради необходимостта да участват и да свидетелстват в производството, да бъдат изслушвани отново и отново, защото процедурата го изисква. Те преживяват тежко срещите с извършителите в съдебната зала. Защитата се държи с жертвите като с измамници, глупави или леки момичета, на чиито показания не може да се разчита. Пострадалите трябва да доказват, че са преживели насилие. Към тях се отнасят с недоверие и неуважение. Това води до допълнително травмиране, симптомите на психичната травма се влошават, засилват се чувства като безизходица, безпомощност, недоверие и непълноценност.

Травмата, предизвикана от съдебния процес, се утежнява заради незнанието на жертвата какво се изисква от нея и какво може да очаква, заради нетолерантното и неразбиращо отношение към нея от страна на всички участници в процеса и заради неясните или незадоволителни резултати от делото. Извършителите не получават заслуженото – според пострадалите – наказание. Често жертвите се чувстват излъгани и използвани и отново жертва на злоупотреба.

Решение на Европейския съд по правата на човека срещу България от 03.03.2015 г. по жалба № 29263/12:

„52. Прекомерната продължителност на производството несъмнено е имала негативни последици за жалбоподателката, която, очевидно намираща се в много уязвимо психическо състояние вследствие насилието спрямо нея, е била държана в несигурност за възможността да стигне до доказване на обвинението и наказване на нейните насилници, трябвало е много пъти да ходи в съда и е била задължена да си припомня събитията по време на многобройните разпити.

53. С оглед гореизложеното съдебното производство не може да се счита, че отговаря на изискванията на чл. 3 от Конвенцията.“

Решение на Европейския съд по правата на човека от 23.01.2014 г. по дело W. с/у Словения (жалба № 24125/06):

69. „... Съдът е съгласен с жалбоподателката, че продължителното състояние на несигурност и други негативни страни на дългото производство, по-специално, че е трябвало да преживее болезнените събития няколко пъти в три отделни преразглеждания на първа инстанция, са ѝ причинили ненужно страдание и чувство на безсилие, което е можело да бъде избегнато, ако наказателноправните механизми, насочени към възпиране и наказване на престъпни деяния на сексуално насилие, бяха приложени по ефективен и бърз начин. В това отношение Съдът би добавил, че пропускът на Държавата да гарантира ефективно наказателно преследване в случай на изнасилване не може да бъде оправдан с броя натрупани дела в съответните съдилища. Нито може да бъде оправдан с честите смени на съдийския състав, разглеждащ делото на жалбоподателката. Точно както Съдът вече е акцентирал при много случаи, задължение на Държавата е да организира съдебната си система по такъв начин, че да позволи на съдилищата да изпълняват изискванията на Конвенцията.“

Фактори, от които зависи вторичната виктимизация

Ключов фактор за предотвратяване на повторна виктимизация е достоверната информация, за да знае жертвата какво да очаква и да направи информиран избор, да се чувства в безопасност и да знае, че към нея се отнасят сериозно и справедливо.

1. Предсказуемост

До каква степен жертвата/свидетелят знае какво да очаква:

- Информиране на жертвата преди, по време и след наказателния процес, така че тя/той да знае какво да очаква от него. Това включва: предоставяне на информация за позицията на жертвата/свидетеля; за различните етапи на наказателния процес; за напредъка по случая (включително решение за прекратяване работата по случая); за задържане и освобождаване на обвиняемия; факта, че цялата информация се записва и е достъпна за обвиняемия. Информацията трябва да

се повтори и в зависимост от предпочитанията на жертвата – това може да стане и устно, и писмено.

- Информация във връзка с разпита, проведен от полицията и/или съда (включително обяснение за причините, поради които жертвата ще бъде разпитвана за подробности)
- (Липса на) яснота относно процедурите за разпит от съдия или следователя или в съдебна зала
- Продължителността на наказателния процес – несигурност по отношение на продължителността на наказателния процес и липса на яснота защо процесът е толкова дълъг. Колкото повече време отнема наказателният процес и колкото по-трудно е за жертвата да предскаже неговата продължителност и причините, поради които той се удължава във времето, толкова по-голям е рискът за вторична виктимизация.

2. Усещане за (липса на) контрол

До каква степен жертвата/свидетелят усеща, че той/тя може да окаже влияние върху наказателния процес и че това е „негово/нейното дело“, в което на него/нея се гледа сериозно:

- Решения, свързани с прокуратурата, досъдебното производство срещу заподозрения, както и начина, по който се работи по случая
- (Не)възможност жертвата да получи копие от свидетелските му/й показания посредством адвоката му/й или по друг начин. Липса на достъп до материалите по наказателното производство, когато жертвата е „извън“ наказателния процес
- Право на собствен адвокат – който да говори нейния/неговия език и да защитава интересите му/й
- От гледна точка на предотвратяването на вторичната виктимизация последното е проблем, тъй като желанията и интересите на жертвата играят малка роля при процеса на вземане на решение от прокуратурата, задържането на заподозрения и начина, по който се работи по случая.

3. Физическа, емоционална и социална сигурност

Физическата сигурност се свързва със страха от репресивни мерки или директна конфронтация с обвиняемия. Емоционалната и социалната сигурност се свързват с личната неприкосновеност на жертвата (защита на неприкосновеността на личния

живот, справедливо отношение, към нея/него да има сериозно отношение).

- Избор на място, където да се запишат показанията на жертвата
- Конфиденциалност по отношение на адреса и личните данни на жертвата (т.е. да се запише адресът на адвоката вместо този на жертвата в материалите по делото)
- Усърдие при получаване на информация от трети страни, например от медицински лица, семейство, приятели или доставчици на услуги. Жертвите трябва да бъдат питани за разрешение предварително, както и да бъдат наясно, че цялата информация се съхранява в материалите по делото и е достъпна за обвиняемия.
- Начинът на разпитване от страна на разследващия полицаи и/или участващия в съдебния процес съдия, по-специално отношението от страна на адвоката на обвиняемия и защита на жертвата срещу заплахата от обвиняемия и/или от заплашителни и смущаващи въпроси
- Цялостна подготовка за разпита
- Позициониране, в частност избягване жертвите и подсъдимите да стоят заедно в чакалния извън съдебната зала
- Присъствие на човек, избран от жертвата, на който жертвата/свидетелят има доверие, по време на разпита (това може да бъде адвокатът на жертвата, но също и приятел или консултантът му/й от НПО)
- Подходящо позициониране на жертвата спрямо подсъдимия в съдебната зала, преди, по време и след разпита ѝ (избягване да са близо един до друг)

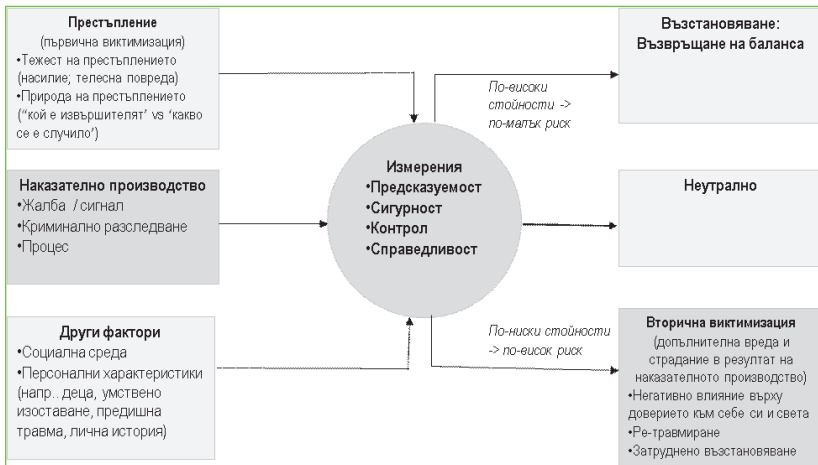
4. Усещане за справедливост

До каква степен жертвата/свидетелят усеща, че отношението към нея/него е справедливо:

- „Управление“ на очакванията – жертвата/свидетелят има реалистична представа по отношение на наказателния процес, изпълнението на делото и очакваните резултати
- Дисбалансът между позицията на обвиняемия и жертвата. Много жертви имат усещането, че обвиняемият има всички права, а те нямат никакви. Това включва факта, че обвиняемият има достъп до всички материали по делото, включително информация за жертвата, докато често жертвите дори

не получават копие от протокола със собствените си свидетелски показания.

- Отчитане от съдебната система (полиция, прокурор, съд, адвокат) на последствията за жертвата от извършеното престъпление
- Предоставяне на копие от присъдата на жертвата
- Адекватни мотиви в решението на съда
- Крайният резултат от производството – тежестта на наказанието, но и дали присъдата помага да се предотвратят нови престъпления

V.

КОМУНИКАЦИЯ С ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

КОМУНИКАЦИЯ АДВОКАТ-КЛИЕНТ

Общуването между адвоката и неговия клиент, както всяко друго общуване между двама души, е натоварено с различни чувства и преживявания от страна и на двамата участници. В разговора те са в непрекъснат процес на учене един за друг. Всеки от тях има своите цели, убеждения, тревоги, страхове, очаквания, които непрекъснато си взаимодействат с тези на другия.

Това не е равнопоставена комуникация. В нея адвокатът заема позицията на компетентен. От него се очаква да предостави правни знания, чрез които да бъде разрешен по юридически път проблемът на клиента. Но също така той неизбежно оказва влияние и върху емоционалното състояние на клиента. От адвоката се очаква да успокои клиента, да го накара да се почувства разбран, да му даде надежда или да му помогне на приеме ограниченията на реалността – нагласи, без които клиентът не би се възползвал от юридическата работа. Адвокатът се интересува от обективна информация – какво се е случило с клиента, кой е извършителят на престъпното деяние, как точно е постъпил, какво иска да постигне клиентът в делото и т.н., за да може да изгради своята стратегия за работа по случая. В живота обаче обективната информация е много трудно да бъде предадена, тъй като е подвластна на множество субективни фактори. Това с особена сила важи за жертвите на насилие и най-вече за жертвите на трафик, които изпитват много силни чувства. За да свърши професионално работата си, адвокатът трябва непрекъснато да

наблюдава и да се съобразява с преживяванията на своя клиент, повечето от които той не винаги изразява с думи.

Всяка комуникация между двама души може да бъде разгледана на две нива – съдържателно (вербално) и процесно (невербално).

- **Съдържателно ниво на комуникация** – състои се в информацията, която двамата участници разменят чрез думите си (нещата, за които говорят). Това са фактите, така както ги споделя клиентът, и информацията, която предоставя адвокатът.
- **Процесно ниво на комуникация** – състои се в развитието на отношенията между клиента и адвоката и чувствата, които се пораждаат в процеса на комуникация. Важно е как клиентът реагира на поставените въпроси, кои теми избягва, какви емоции изпитва, докато говори. Отчита се невербалното му поведение – как сяда, как променя позата си, по време на обсъждането на кои теми се случва това.

Тази глава е посветена на емоциите и преживяванията, които могат да възникнат в процеса на юридическо консултиране у адвоката и у жертвата на трафик.

Психологически характеристики на жертвата на трафик

Трафикът на хора се счита за едно от най-силно травмиращите събития. Трафикът е продължителен процес на насилие и тотален контрол. Жертвата губи свободата си и чувството, че може сама да разполага с живота си. Тя е обект на физическо и психическо насилие. Животът ѝ през цялото време, дори и след излизането от трафик, е реално застрашен. Преживяната психична травма оказва неизбежно въздействие върху чувствата на жертвата и се отразява на отношенията ѝ с хората, както и на всеки друг аспект от живота ѝ. По тази причина жертвите на трафик не са клиенти, с които се комуникира лесно.

Много често жертвите на трафик имат поведение, което изглежда неочаквано и необяснимо. Лесно се разстройват или разгневяват, отказват да планират бъдещето си и да се грижат за сигурността си, действат себепоразрушително, предизвикват

конфликти. Това държание се обяснява с т.нар. **комплексно посттравматично стресово разстройство**. То е резултат от продължително малтретиране, което много често предхожда конкретната ситуация на трафик и води началото си още от семейната среда на пострадалите. Например 73-79% от жертвите на сексуална експлоатация са преживели сексуално насилие в детството си. Всички жертви на трафик произхождат от семейства с насилие или са били negliжирани като деца.

Единствено разбирането на тези характеристики на поведението на жертвите като симптоми на психична травма предпазва адвокатите от виктимизиращо отношение и им помага да планират добре интервенциите си.

Най-характерните симптоми на психичната травма (**посттравматично стресово разстройство – ПТСР**), които може да се наблюдават в общуването с жертви на трафик и да се използват в наказателния процес като доказателство за преживяно насилие, са:

Свърхвъзбудимост

- Свърхбдителност и в постоянна готовност да се случи отново нещо лошо
- Реакции на раздразнение на незначителни стимули
- Смущения в съня
- Страхови реакции
- Психосоматични оплаквания като при висока тревожност
- Постоянно състояние на висока тревожност

Интрузия

- „Фиксация към травматата“; травматичното събитие се връща непрекъснато и възпрепятства нормалния ход на живота и възстановяването
- Интрузивни повтарящи се спомняния в будно състояние и кошмари насън
- Травматични сънища
- Прояви в поведението – несъзнавано повторение на травматичното събитие (буквално или прикрито)

Вцепенение

- Блокиране на системата за защита; капитулация, вцепеняване пред смъртна опасност; безпомощност
- Когато е невъзможно действие във външната реалност, реакциите на спасение се осъществяват във вътрешната реалност.
- Липса на емоции, безчувственост и безразличие
- Променена представа за време и пространство, деперсонализация, дереализация
- Фрагментирана памет
- Блокирано мислене
- Блокирани действия

Характеристиките на психичната травма, които могат да повлияят в най-голяма степен на юридическата работа, са свързани с различни психични феномени, които имат за цел да намалят психичната болка от преживяното насилие. Те са несъзнавани и жертвите нямат контрол върху тях:

ДИСОЦИАЦИЯ – откъсване от реалността; форма на промяна на съзнанието, която цели да предпази психиката от възприемането на непоносима и болезнена реалност чрез:

- **обезценяване**, минимизация и/или пълно отричане на насилието. В състояние на дисоциация жертвите могат да твърдят, че не са преживели трафик, и да се откажат от показаната си;
- **разстройства във възприятието** за време, разстройство на паметта и концентрацията: заличаване на бъдещето и заличаване на миналото; липсата на връзка между настоящето и миналото често продължава дори и след като пострадалият е на свобода. Жертвата може да създава впечатление, че се е завърнала към обикновеното време, докато психологически си остава свързана с безвремието на пленничеството.

ПРОМЕНИ В АФЕКТА – тежка и продължителна депресия, чиито типични прояви са:

- **„триада на оцелелите“** – безсъние, кошмари и психосоматични оплаквания;
- **затруднения в концентрацията**, които пречат на жертвата да разбира това, което адвокатът обяснява;
- **апатия, безпомощност, загуба на вяра** – жертвата може да

се откаже от наказателното производство и подкрепата на адвоката, защото не вижда смисъл и е убедена, че ще загуби;

- **изолация** – много често жертвата не е в състояние да се среща с хора, не желае да общува с никого, дори и с тези, които я подкрепят. Възможно е да пропуска срещи с адвоката си, да не се обажда за дълги периоди от време;
- **чувство за вина, срам и угризения**, които подхранват обезценения образ за себе си. Това е една от основните причини жертвата да отказва да се явява на изслушвания в съда. Тя изпитва силен срам и смята, че е не заслужава да бъде подкрепяна и че никой няма да ѝ повярва;
- **яръст от унижението** – по време на трафика жертвата не може да изрази гнева си върху насилника, защото е напълно зависима от него. Ако го направи, това би застрашило оцеляването ѝ. Нещо повече – жертвата изпитва гняв срещу всички, които са останали безразлични и не са помогнали. След прекратяване на насилието, когато попадне в сигурна и защитена среда, жертвата разтоварва гнева, като го насочва към обекти, които са безопасни и нямат нищо общо с преживяното насилие. Най-често това са хората, които ѝ помагат – адвокат, социален работник, семейство. Насочването на гнева навътре може да има като резултат силна себеомраза и хронична суицидност.

ЗАЩИТНИ МЕХАНИЗМИ – свързани са със стремежа на психиката да се предпази от неприятни и болезнени преживявания. Чрез тях се избягват или се управляват силни и заплашителни усещания като психична болка, тревожност, загуба, срам, вина и други чувства, които могат да доведат до дезорганизация на психиката. Те са неизбежен и здравословен начин да се отнасяме към света и да се адаптираме към него. Проявяват се на несъзнавано ниво, така че човек не е наясно с тяхното присъствие и въздействие. Изопачават действителността, за да я направят по-поносима.

- **Отричане** – това е нормална реакция към стрес, травма и загуба. Някои болезнени преживявания или аспекти от външната реалност, както и някои аспекти от личността се отричат. Психиката ги отхвърля, все едно не принадлежат на личността. Често жертвите на трафик изпадат в състояние, в

което отричат, че са преживели трафик и насилие, особено сексуално.

- **Разцепване** – човек се справя с неприятни чувства и конфликти чрез разцепване и отделяне на противоположните аспекти (положителни и отрицателни) и качествата на реалността, другите или на самия себе си. Личността и обектите не се възприемат като едно цяло, а като притежаващи изцяло позитивни или негативни качества.
- **Примитивна идеализация и обезценяване** – на хора (неща), от които човек е зависим се придава специална сила и власт (позитивна или негативна). Дори след излизане от трафик жертвата не престава да придава изключителна сила на извършителите. Възможно е да има свръхвисоки очаквания към своя адвокат. Или обратното – да се откаже от него, защото според нея не се справя.
- **Проекция** – процесът, при който човек се отървава от своя характеристика, като я приписва на външния свят. Следователно личността възприема, че нежеланата характеристика принадлежи на другия. Например жертвите често проектират чувства за некомпетентност или безпомощност върху специалистите, които им помагат. Съответно социални работници, психолози, адвокати започват да се отнасят към случаите като безнадеждни.
- **Регрес** – връщане към сравнително по-незряло ниво на психическо функциониране. В резултат жертвата се държи като малко дете, което не знае какво иска, не може да вземе решение и да сътрудничи на адвоката.
- **Идентификация** – приемане във вътрешната реалност, като собствени характеристики на това, което е заплашващо и нежелано от външната реалност. При жертвите на насилие най-честа е идентификацията с насилника. Жертвата на трафик може да почне да мисли и да действа подобно на трафикантите. Тя несъзнавано може да започне да защитава и оправдава тяхното поведение.
- **Отреагиране** – справяне с тревожност, неприятни чувства и конфликти чрез отреагиране в поведението, а не чрез обмисляне и анализ на преживяванията. На това се държи импулсивното и непоследователно поведение на жертвата.
- **Потискане и забравяне** – човек изтласква в несъзнаваното си неща, които са преживени съзнателно, но са били много болезнени. Блокират се идеи и чувства, за да не достигнат

съзнанието. Потиснатото съдържание се проявява символично в сънищата и в поведението. Жертвата забравя преживяното или важни детайли, свързани с него. Показанията ѝ са неконсистентни.

ПРОМЕНИ В ПАМЕТТА – човек е неспособен да организира когнитивно събития, които се характеризират с изключителна жестокост и агресия. Те са в противоречие със социалните и културални норми, чрез които осмисляме света и живота си. Според това доколко човек е дистанциран от травмата и съответно доколко интегрирани и осъзнати са спомените му, припомнянето на травматични събития приема различни форми. Най-тежките от тях са:

- **незнание** – липса на съзнателен спомен (отричане, амнезия, дереализация и деперсонализация);
- **импулсивни състояния** – по-скоро преживяване наново, отколкото спомняне (интрузивни спомняния, фрагментирани, без да се организират в спомен; сливане на настояще с минало);
- **фрагменти** – човек има в съзнанието си образ, чувство или изолирана мисъл, но не знае с какво са свързани, какво означават, откъде са дошли и какво да прави с тях;
- **разрушителни спомени** – споменът може да се опише и предаде с думи, но заличава настоящата действителност, сякаш травматичното събитие се случва в настоящето; в съзнанието на човек непрекъснато присъстват конкретни, ясни и живи образи и емоции, които човек трудно контролира – например като ангажира вниманието си с някаква дейност.

Възможни реакции на жертвата в наказателния процес, породени от психичната травма¹:

- Враждебност към следователя или прокурора
- Липса на сътрудничество с разследването или наказателното преследване
- Загуба на памет, пропуски, несъответствия, водещи до: промени в показанията по различно време
- Способност да се припомнят централни детайли от травматичния инцидент, но не и периферни детайли като описание на облекло или стаи

1 Марян Танкинк. Жертви на трафик. Психологически, социални и неврологични последиствия и надеждност на показанията; Презентация по време на семинар за юристи „Правно процедури за жертви на трафик“, София 2015.

- Блокиране на събития, които са най-животозастрашаващи
- Избухвания, които изглеждат ирационални
- Дезориентация след излизане от ситуацията на продължаваща травма и контрол
- Продължаваща тревожност, въпреки че вече очевидно е „безопасно“
- Нужда от повече паузи, почивки и сън, отколкото може да се очаква
- Възстановяване и помнене

Емоционални реакции на адвоката

Адвокатът като консултант

Юридическата консултация има за цел да помогне на клиента да вземе решение. В този процес адвокатът дава своето мнение, представя своите правни, етически, социални, икономически и други съображения. Съществуват различни подходи за консултиране, в основата на които стои взаимоотношението между адвокатата и неговия клиент и това как властта и контролът са представени в общуването им:

- **директивен подход** – адвокатът използва експертизата си, за да направлява вземането на решения, дава съвети; той контролира ситуацията в най-голяма степен съобразно неговите разбирания за това, кое е правилно и кое не;
- **насочен към клиента подход** – адвокатът заема недирективна и неутрална позиция, уважава автономността на клиента, неговите познания относно различните аспекти на ситуацията и контекста на събитията, съобразява се с чувствата на клиента и с факта, че клиентът трябва да живее с последствията от взетите решения; контролът е споделен;
- **колаборативен подход** – адвокатът гледа на клиента като на равнопоставен партньор, с когото споделят обща цел; възможно е да не е неутрален.

Недирективният подход, насочен към клиента, се основава в най-голяма степен на разбирането и съобразяването с чувствата на клиента. Адвокатите имат голяма полза да развият уменията си в тази насока, за да работят по-ефективно по случаите си и за да постигат по-голяма удовлетвореност от страна на клиентите си. Адвокатите трябва да разпознават психологическите фактори, които влияят на работата с жертви на трафик. Не е не-

обходимо да боравят с психологически термини или диагнози, достатъчно е да наблюдават собствените си преживявания в комуникацията с клиента.

Тук са представени някои типични за адвокатите реакции, породени от състоянията на клиенти, жертви на насилие и трафик.

- **Блокиране.** Има консултации, при които клиентите описват силно безнадеждна ситуация, от която не виждат изход. В такива моменти много типична е реакцията на „**блокиране**“ и усещането, че адвокатът не знае какво да отговори. Важно е да се помни, че фокусът на вниманието в разговора е клиентът, а не проблемът му. Дори когато клиентът изпитва най-непреодолими трудности, това не означава, че адвокатът не може да му помогне. Един от най-подходящите начини адвокатът да се справи с консултации, при които клиентът настоява да се намери разрешение на проблема му, е да проведе по-дълъг разговор, в който – проучвайки ситуацията, в която се намира клиентът, – да му помогне той самият да види проблема си от различен ъгъл. Адвокатът не бива да бърза да прави заключения за изхода от казуса.

Блокиращи моменти при консултиране

Обикновено е трудно да се чува това, което клиентът казва, когато:

- възгледите на клиента са различни от тези на адвоката;
- образованието, културата и житейският опит на клиента са различни от тези на адвоката;
- клиентът говори със силен акцент, на диалект или употребява думи, които адвокатът не разбира;
- адвокатът е чувал същата история преди;
- адвокатът не знае какво да отговори;
- клиентът казва нещо, което адвокатът не иска да чуе;
- собствените чувства на адвоката са много силни;
- адвокатът е концентриран изцяло върху себе си и чува само собствения си глас;
- новините или изходът от ситуацията, за които клиентът говори, не са добри;
- адвокатът решава, че не харесва този клиент.

- **Родителска реакция** – произтича от позицията на авторитет на адвокатата. Възможно е адвокатът да прояви такава реакция в желанието да се погрижи повече, отколкото е необходимо, или да прави нещата вместо клиента. Желанието е да предпази клиента от евентуални беди, като даде съвет или като вземе най-правилното решение вместо него.
- **Отричане** – проявява се в пренасочване на клиент, когато адвокатът не може да издържи да слуша за чувствата и преживяванията му. Друга поведенческа реакция е адвокатът да слуша несериозно – дистанцирано или с омаловажаване на проблема. Отричане е и когато адвокатът казва на клиента, че има решение, когато е ясно, че няма.
- **Емоционални реакции, свързани с гнева:**
  - **идентификация с гнева на пострадалия към насилника**, към мъжете, към обществото. Изразява се в заразяване на адвокатата със същата силна емоция;
  - **страх от гнева на клиента** – когато гневът на клиента е твърде силен и заплашителен за адвокатата, той се страхува, че задавайки въпроси по темата, стимулира допълнително разрушителните емоции. Изразява се в страх и избягване на този въпрос.
- **Чувство за безпомощност** – усещането за безпомощност и безнадеждност на клиента се пренася върху адвокатата. Важно е адвокатът да си дава сметка откъде идва това чувство.
- **Чувство за вина** – когато адвокатът започва да се чувства виновен за това, което е преживял клиентът. Случва се често, когато адвокатът слуша разказ за изнасилване, което е често срещано при трафик на хора. Възможно е адвокатът да се почувства виновен, че не може да предложи достатъчно ефективна стратегия, чрез която да помогне на клиента си.
- **Страх** – това е възприемане на страха на клиента, че отново може да се случи травматичното събитие. Възможно е обаче изслушващият да преживее страх от това той да поеме страха на клиента. Адвокатът започва да се страхува за собствената си безопасност.

Възможни емоционални реакции от страна на жертвата на трафик и на консултанта, работещ с нея¹

Емоционална реакция	У жертвата	У консултанта/адвоката
Страх	<ul style="list-style-type: none"> • От това, че може да бъде наранена или убита • От това, че може да бъде отхвърлена от близките ѝ хора или от персонала в институциите 	<ul style="list-style-type: none"> • От това, че ще бъде въввлечен твърде много в проблема • От това какво може да му се случи • От това, че каквото се е случило на жертвата, може да се случи и на него
Отричане	<ul style="list-style-type: none"> • На сериозността или съществуването на проблема • На собствената виктимизация 	<ul style="list-style-type: none"> • На сериозността или съществуването на проблема • На факта, че това може да се случи и с него
Презаливане	<ul style="list-style-type: none"> • От липсата или абсолютната неадекватност на възможности и ресурси • От усещането за заплахата, гняв и безпомощност • От спешността на нуждата ѝ да промени напълно целия си живот (напр. да се премести, да намери ново училище, нова работа и т.н.) 	<ul style="list-style-type: none"> • От липсата или абсолютната неадекватност на възможности и ресурси за жертвата • От слушането на толкова много болезнени и страшни истории • От тревожността за безопасността на жертвата

¹ Schechter, S. and Ganley, A.L. Domestic violence: A national curriculum for family reservation practitioners. Family Violence Prevention Fund, CA, USA, 1995.

Емоционална реакция	У жертвата	У консултанта/адвоката
Безпомощност	<ul style="list-style-type: none"> • От това, че е търсила помощ и преди, но без резултат • От постоянната конфронтация с институционалната незаинтересованост или враждебност 	<ul style="list-style-type: none"> • От усещането, че нищо не може да бъде направено за жертвата • От тревожността по отношение на собствената му безпомощност
Вина	<ul style="list-style-type: none"> • Че щом е била наранена, трябва да е направила нещо нередно • Че е оставила/наранила/ разочаровала семейството си 	<ul style="list-style-type: none"> • Че е ядосан, незаинтересован или отхвърлящ по отношение на клиента си • За липсата на възможности или за невъзможността на жертвата да ги използва
Липса на доверие	<ul style="list-style-type: none"> • Към професионалиста, който работи с нея, който вижда като част от системата, с която жертвата е имала предишен негативен опит • Поради социалната изолация и ограничената подкрепяща система 	<ul style="list-style-type: none"> • Защото други клиенти не са оправдавали очакванията му • Защото смята, че поведението на клиента му не е в най-добрия негов интерес
Депресия	<ul style="list-style-type: none"> • От чувството за липса на собствена ценност: „Опитах се, но нищо не се промени“; „Съсипах живота на другите“ • От това, че не ѝ помага 	<ul style="list-style-type: none"> • Когато жертвата прави нещо, което адвокатът смята за болезнено

Емоционална реакция	У жертвата	У консултанта/адвоката
Амбивалентност	<ul style="list-style-type: none"> • Относно живота • Относно извършването на драстични промени в начина на живот • Относно говоренето за проблема и търсенето на помощ 	<ul style="list-style-type: none"> • Относно това, дали жертвата трябва да напусне семейството си или не • Относно въвличането му в това да помага на жертви на насилие
Гняв	<ul style="list-style-type: none"> • Срещу хората, които ѝ помагат • Срещу извършителите • Срещу цялото общество 	<ul style="list-style-type: none"> • Срещу извършителите на тежко престъпление • Срещу жертвата, която не сътрудничи и затруднява работата • Срещу системата на правораздаване, която не функционира достатъчно ефективно

Принципи на добра практика

Ситуацията на трафик често предполага изолация и безпомощност. Работата на адвоката е да създаде у клиента преживяване за сигурност и доверие и усещане, че е приет, оценен и уважаван.

- **Уверете се, че сте наясно за своите граници, включително за времето, с което разполагате.**

По този начин ще можете да моделирате ясно, незлоупотребяващо отношение към своя клиент.

- **Устоявайте на изкушението да се превръщате в спасител.**

Това би омаловажило клиента и би подкрепило безпомощността му. Това е по-лесно да се препоръча, отколкото да се направи, когато ставаме свидетели на болка, страдание и безпомощност. Истината обаче е, че превръщайки се в „спасители“, удовлетворяваме собствената си потребност да се почувстваме по-добре. Основно изискване при работата с жертви на насилие е способността да се толерира тяхната болка.

- **Винаги се уверявайте, че всяко нещо, което правите или казвате, е в полза на Вашия клиент, посреща неговите нужди и подкрепя собствения му процес на търсене на решения.**

Всяка друга причина би била неподходяща и може да се превърне в злоупотреба с клиента. Съгласно разпоредбата на чл. 9 от Етичния кодекс на адвоката, „[п]ри упражняване на професията адвокатът във всичките си действия се ръководи от интересите на своя клиент, като спазва закона и правилата за професионално поведение. Той поставя интересите на клиента над своите и тези на своите близки и колеги“.

- **Не интерпретирайте или ограничавайте интерпретациите до минимум.**

Работата Ви е да изследвате заедно с клиента събитията, които са му се случили, ситуацията му и света му и да му предоставяте търсената от него информация.

- **Запазвайте гъвкавостта на своите предположения, хипотези и модели за клиента.**

Бъдете готови винаги да ги изоставите, ако те се отличават от собствените хипотези и преживявания на клиента. Съобразявайте се винаги с емоционалното състояние на клиента. Ако дадено юридическо действие се възприема като много болезнено, препоръчително е да се откажете от него (ако е възможно) или да го отложите.

- **Дръжте ума си открит и любопитството будно.**

Не правете заключения, давайте си сметка за заключенията и общенията, които спонтанно се пораждат във Вас, и бъдете готов винаги да проверявате тяхната точност.

- **Грижете се за собствените си потребности чрез търсене на подкрепа и консултация с колеги.**

Да се работи с клиенти в ситуация на насилие или в риск от насилие може да има огромно влияние върху Вас и това Ви задължава да се грижите за себе си. Ваша отговорност е и чрез грижата за себе си да бъдете „във форма“ при предоставяне на грижа за клиентите.

- **Не навлизайте в области, които не засягат работата ви по случая.**

Не се интересувайте и не задавайте въпроси, които не са свързани и не подпомагат юридическата работа – например въпроси, свързани с миналото на клиента, с предишни отношения, връзки, здравословно състояние, сексуална ориентация, навици, поведение и др. Събирайте само информацията, която ви е нужна.

- **Винаги се подчинявайте на принципа на реалността.**

Не обещавайте повече, отколкото можете да постигнете. Помагате на клиента си да приеме реалността, свързана с производството, такава, каквато е, с всичките ограничения и несъвършенства. За тази цел обяснявайте спокойно защо се налага да постъпвате по начин, който не винаги се харесва на клиента, и постигайте неговото съгласие.

Как да постъпваме¹

- Говорете с жертвата на сигурно място.
- Избягвайте ранните интервюта, когато това е възможно.
- Жертвите трябва да се стабилизират преди да бъдат интервюирани.
- Тази стабилизация може да включва психологическа работа и здравни грижи.
- Организирайте удобна и безопасна обстановка за разговора с жертвата.
- Имайте предвид, че жертвата може да каже нещо, което се нуждае от потвърждение и/или пояснение, за да се предотврати евентуална вреда за нея.
- По време на разговора използвайте прости мерки, като избор на храна или напитка например, за да ѝ помогнете да си възвърне чувството на контрол.
- Ако можете, вземете мерки за предотвратяване нанасянето на вреда на заплашваните лица, членове на семейството или други близки на жертвата.
- Започнете да планирате настаняване и подкрепа на жертвата преди да се включите в разследването на трафика.
- Избягвайте вторична виктимизация.

¹ Марян Танкинк. Жертви на трафик. Психологически, социални и неврологични последиствия и надеждност на показанията. 2015.

Комуникация с жертви на насилие

За да реализира правилен подход по отношение на своя клиент, адвокатът следва да вземе предвид няколко основни принципа при контакт с хора, пострадали от насилие, включително трафик. Пострадалият трябва ясно да чува, че има право да бъде защитен, да бъде автономен, да бъде ненасилван. Човекът, пострадал от трафик, трябва да срещне необвиняващо отношение, което включва:

- **Валидизиране на преживяното**
- **Изграждане на чувство за устойчивост и сила у пострадалия**
- **Изясняване на възможностите пред него**

Валидизиране на преживяванията

- Добре е да разговаряте с пострадалия в ситуация, в която той се чувства максимално сигурен и спокоен.
- Избягвайте стигматизиране с думи като „проститутка“. Назовете ясно престъплението, на което е станал жертва.
- Задавайте много конкретни въпроси – „Удряха ли Ви? Заплашваха ли Ви?“.
- Оставайте пространство на клиента да споделя емоции.
- Ако сте преценили, че съществува риск, споделяйте своята преценка за това, че той или семейството му са в опасност.
- Обяснете своята позиция за трафика на хора, за измамата и принудителния контрол и му помогнете да разбере механизма, по който е бил насилван и манипулиран. Кажете му, че много хора са били подлъгани и са станали жертва на трафик.
- Питайте пострадалия директно за насилието. Ако Ви е отбягвателно да говорите за насилието, така ще направи и той. Говорете с него на езика, на който той комуникира най-лесно.
- Наблегнете на чувствата му и ги валидирайте. Поради факта, че на пострадалите им е било вменявано, че са нарушители и престъпници; поради манипулациите, че те струват много пари на експлоататора/сводника си и са длъжни да ги изработят – включително като проституират; поради заплахата над близките им, с която те са принуждавани да се съобразяват, както и поради самото естество на измамата пострадалите са склонни да се обвиняват за случилото се. Освен самообвиненията, при тях са изключително силни страхът (от повторно насилие, от болести) и срамът, така че

под напора на тези интензивни преживявания много пострадали се съмняват в своето психично здраве. Важно е да обясните своята позиция срещу насилието и извършеното над клиента престъпление.

- Изкажете някои ясни убеждения за престъплението и насилието, извършено над него – „Вие не сте отговорен за случилото се. Само извършителят е отговорен за насилието, което ви е причинил.“; „Трафикът на хора е престъпление. Вие сте пострадал и имате право на помощ и защита.“
- Обобщавайте. Изказвайте съждения като: „Много хора, пострадали от трафик, се чувстват по същия начин. Повечето са отчаяни, но с известна подкрепа успяват да се възстановят и да се върнат към нормалния си живот.“
- Предоставете на пострадалия информация за възможностите му да се включи в различни програми, за да получи подкрепа и психотерапия при необходимост.

Изграждане на чувство на устойчивост и сила у пострадали

Признайте силните страни на клиента, неговата култура (етнос), специфичните начини, с които разполага, за да защити себе си и семейството си; методите, които е използвал, за да избяга от трафикантите/сутеньорите; подчертайте колко разумно и смело е постъпил, като се е обърнал към Вас и Ви е разказал за преживяното от него престъпление.

Не задавайте въпроси, които обвиняват клиента, като:

- Защо сте тръгнали с този човек?
- Вие не разбрахте ли, че той/тя Ви лъже от самото начало?
- Как сте могли да се хванете на такава плитка лъжа?
- Защо не сте избягал/а по-рано?
- Защо не сте потърсил/а помощ?

Жертвите на трафик не приемат пасивно насилието. По-скоро те непрекъснато се опитват да го спрат и да защитят себе си и семействата си. Техните усилия често са невидими за околните. Изправен пред непредсказуемия и ирационален акт на насилие, за човек обикновено е най-добре да се защитава много предпазливо. Активното търсене на помощ може да засили риска за живота на пострадалия или близките му.

Изясняване на възможностите пред пострадалия

Трябва да сте напълно сигурни, че клиентът е добре информиран за програмите и услугите, които съществуват.

- Винаги питайте клиента кое смята, че може да е ефективно за него в настоящия момент.
- Разисквайте възможните последствия от неговите избори.
- Помогнете му да степенува нещата – кое е най-важно за него в момента.
- Изказвайте нещата на достъпен за него език.
- Разделяйте нещата на достижими стъпки и решенията на по-малки: „Ще се прегледаш ли? Ще говориш ли с полицаи?“
- Помнете, че в състояние на криза хората забравят.

Активното слушане и отговаряне

Активното слушане е един от най-важните елементи от процеса на комуникиране, събиране на информация и извършване на оценка. То се различава значително от начина, по който слушаме и отговаряме в личните си разговори.

- Обстановката, в която работите, трябва да е максимално спокойна и тиха. Ако по някаква причина има шумове, положете усилие да сте изцяло съсредоточен върху това, което Ви казва клиентът.
- Активно слушане означава да чуваш думите, които клиентът казва, и да долавяш нещата, които не са явно изказани. Трябва да сте максимално концентрирани, за да успеете да схванете цялото послание.
- Понякога самият клиент не си е изяснил нещата, за които би искал да говори. В това отношение уменията за слушане и разбиране са много важни: използвайте отворени въпроси, връщайте го към вече казаните неща и го насочвайте да дава подробности по тях, обобщавайте казаното и връщайте разговора към основната тема.
- Активното слушане означава да не бързате да давате Вашия личен отговор. Изчаквайте мълчанията на клиента, като показвате съпричастността си и факта, че продължавате да слушате.
- Ако Ви се струва, че клиентът таи тема или чувство, което не смее да изрази, използвайте подкрепящи изрази като: „Не съм сигурен, но ми се струва, че...“

- Важно е да не бързате с хипотезите или заключенията на базата на чувото. Някои казани неща могат да Ви накарат да се чувствате неудобно или да Ви засегнат. Опитвайте се да „чувате“ собствените си чувства и не позволявайте те да повлияват отговорите Ви по неблагоприятен начин.

Видове въпроси

Практическото справяне с непродуктивните типове комуникации (затлачено или разпиляно интервю) изисква използването на различни видове въпроси:

- *Отворени въпроси*

Отворени въпроси – „Какво Ви води тук днес?“
„Нежни“ команди – „Разкажете ми нещо за Вашето семейство.“

- *Затворени въпроси*

Затворени въпроси – „Обадихте ли се в полицията?“
Затворени изказвания – „Заповядайте, седнете там!“

- *Междинни въпроси*

Преходни въпроси – „Можете ли да ми разкажете нещо за Вашия съпруг?“

Въпроси за качество – „Как се чувствате днес?“

Уточняване – „Казвате, че преди изнасилването сте били на дискотека?“

Улесняващи изказвания – „Продължавайте“, „Разбирам“.

Основна задача при провеждането на консултация с пострадали от насилие, включително трафик на хора, е изграждането на връзка с клиента, която да му позволи да се чувства сигурен и разбран.

Основното послание е: **„Приемам те по начина, по който се представяш, приемам само и единствено твоята версия за това, което се е случило с теб.“**

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА РАБОТА ПО СЛУЧАИ НА ТРАФИК

Принципите, които се спазват в директната работа с жени и момичета жертви и оцелели от трафик, са базирани на добрите практики за работа с жертви на насилие. Те са съобразени със специфичната ситуация и преживяванията на пострадалите от трафик и са извлечени от практиката и изпробвани в нея.

Рамка, основана на човешките права

Такъв поход към трафика на хора:

- се основава на разбирането, че трафикът на хора е едновременно причина за и резултат от нарушения на човешките права;
- изхожда от разбирането, че държавата може да се погрижи за проблемите на нарушението на човешките права, включително принудителен труд и практики, подобни на робство;
- позволява подход към корените на трафика на хора, а именно – дискриминацията, основана на пола и на етническата принадлежност, като овластява хората, които биха могли да станат жертва на трафик;
- насочен е към последствията на трафика, като позволява уважение към и закрила на човешките права на трафикираните лица, което означава, че към пострадалите се отнасят с уважение и грижа;
- лобира за изместване на фокуса от криминална гледна точка към организиране на възстановяването и реинтеграцията на пострадалите, както и на преследването на извършителите около правата на оцелелите от трафик и върховенството на закона.

Критерии за спазване на човешките права на пострадалите:

- Зачитане правото на лично достойнство, на сигурност, на лично пространство, на възможно най-висок стандарт на здравна грижа, на адекватен стандарт на живот, на безопасно и стабилно жилище, на работа, образование и социална сигурност, на закрила от принудително завръщане в държава, на нарушаваща човешките права на гражданите си

- Уважение и зачитане на личните решения, включително правото на информирано съгласие и правото на избор
- Достъпност на услугите и информацията, индивидуален подход, участие на потребителите в организирането на предлаганата грижа и мерки и овластяване
- Образование по въпросите на правата на човека, правата на жените и гражданските права
- Конфиденциалност, безопасност и сигурност, невиктимизащо и недискриминиращо отношение
- Прилагане на практика на стандарти, основани на зачитане на човешките права

Конфиденциалност и съхранение на личната тайна

Анонимността и конфиденциалността са първото и най-важно условие в работата с жертви и оцелели от трафик. Нещата, които разказват за себе си, особено въввлечените в проституция, са свързани с интензивни чувства на срам. Съществува напълно обоснован страх, че ще бъдат отхвърлени от общество, което проявява неразбиране и счита проституцията за порочна дейност, а проституиращите за покварени. Възможността да бъдат стигматизирани и маргинализирани е напълно реалистична. От друга страна, жените, които са били в трафик, разполагат с информация за престъпния свят, която ги прави много уязвими. Ето защо потърпевшите трябва да бъдат напълно уверени, че всичко, което споделят, няма да напусне пределите на адвокатската кантора. Този принцип е изрично заложен в Етичния кодекс на адвоката:

„Чл. 5. (1) Адвокатът е длъжен да пази тайната на своя клиент без ограничение във времето. Опазването на професионалната тайна е основно и първостепенно задължение на адвоката.

(2) Адвокатът пази в тайна всяко узнато от него при и по повод упражняване на дейността си поверително сведение.“

Правилник на Европейския съд по правата на човека

Правило 47

4. Жалбоподатели, които не желаят тяхната самоличност да бъде разкривана на обществеността, трябва да посочат това и да представят изложение на причините, които оправдават подобно отклонение от нормалното правило на публичен достъп до информацията в произ-

водствата пред Съда. Съдът може да позволи анонимност или да я допусне служебно.

Практически инструкции

8. (а) Когато жалбоподател не желае неговата самоличност да бъде разкрита, той или тя трябва да изложи писмено причините за неговото или нейното искане съгласно Правило 47, ал. 4.

(б) Жалбоподателят трябва също да изложи в случая на допусната анонимност от председателя на Съда дали той или тя желае да бъде обозначаван/а чрез неговите или нейните инициали, или чрез една буква.

Сигурност и безопасност

Повечето от жените и момичетата, успели да се измъкнат от трафика, са рискували живота си. Те са били поставени в екстремни условия, били са подложени на тежко насилие, физическо и емоционално. Всеки ден са водели борба за оцеляване. Всичко това води до нарушаване на базисните чувства за сигурност и безопасност, необходими за нормалното функциониране на човек. Възстановяването им е първата стъпка в процеса на рехабилитация. В много случаи за целите на сигурността се търси и сътрудничеството на полицията или други компетентни органи.

Възможност за информирано съгласие и избор

В ситуация на трафик жертвите не разполагат с живота си, нямат избор и са заставени да действат под принуда. Възстановяването на автономността е свързано с възможността клиентите да започнат отново да правят избори за това, което им предстои. За тази цел те трябва да разполагат с надеждна информация и яснота за възможностите пред тях.

Невиктимизиращо отношение

Приписването на отговорността на жертвите, а не на извършителите, е широко разпространен механизъм за обяснение на насилието. В обществото се разпространяват мнения, които са израз на подобно виктимизиращо отношение и по отношение на жертвите на трафик – че сами са си го търсили, че са наивни и глупави, че са знаели, че ще проституират, че са търсели лесна печалба или че не са направили нищо, за да се спасят. Жертвите на трафик се натъкват на неразбиране и обвинение от повечето хора, от които би трябвало да очакват помощ. Това е една от

причините да предпочетат да останат сами със страданието си и да го запазят в тайна. Жертвите не трябва да бъдат обвинявани, защото са действали в изключително тежки обстоятелства на принуда и злоупотреба. Освен това, те не бива да бъдат дискриминирани на основа на какъвто и да е признак.

Етичен кодекс на адвоката

Чл. 10. Във всичките си дейности адвокатът не може да осъществява дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, гражданство, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.

Приложение

ПРИЛОЖИМО ПРАВО

Период за
размисъл**КОНВЕНЦИЯ на Съвета на Европа за борба с трафика на хора**

Чл.13 (1) Всяка държава трябва да предвиди във вътрешното си право период за размисъл и възстановяване от поне 30 дни, когато има основателни предположения, че заинтересуваното лице е жертва. Такъв период би бил достатъчен за лицето да се възстанови и да избяга от влиянието на трафикантите и/или да вземе информирано решение относно съдействие с компетентните власти. ... Тази разпоредба не пречи на провежданите действия от компетентните власти във всички етапи от съответните национални производства, и по-специално когато разследват и преследват конкретните деяния.

ЗАКОН за борба с трафика на хора

Чл.9 (2) В приютите се приемат лица, които са заявили, че са жертви на трафик на хора. Приемането се извършва по тяхно искане за срок до 10 дни при условията и по реда, определени с правилника по чл.12.

(3) Срокът по ал. 2 може да бъде продължен с 30 дни по предложение на местните комисии, органите на досъдебното производство или съда, когато лицето е изявило желание за това.

Чл. 26. (1) След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едномесечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението.

(2) По предложение на Държавната агенция за закрила на детето срокът по ал. 1 може да бъде продължен до два месеца, когато лицето, жертва на трафика, е дете.

<p>Право да не сътрудничат на разследването</p>	<p>КОНВЕНЦИЯ на Съвета на Европа за борба с трафика на хора Чл.12 (6) Всяка държава трябва да въведе такива законодателни или други мерки, каквито са необходими, за да се гарантира, че подкрепата на жертвата не е поставена под условие на нейното/неговото желание да участва като свидетел.</p> <p>Директива на Европейския съюз 2011/36/EU за превенция и борба с трафика на хора и защита на неговите жертви Чл.11 (3) Държавите членки трябва да предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че съдействие и подкрепа на жертвата няма да се поставят под условие на нейното/неговото желание да съдейства в наказателното разследване, преследване и процес.</p> <p>ЗАКОН за борба с трафика на хора Чл. 25. На лицата, които са жертви на трафик на хора и са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на извършителите на трафика, се предоставя статут на специална закрила за срока на провеждане на наказателното производство. Чл.26. (1) След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едномесечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението.</p>
<p>Право на специална закрила при съдействие</p>	<p>ЗАКОН за борба с трафика на хора Чл.25. На лицата, които са жертви на трафика на хора и са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на извършителите на трафика, се предоставя статут на специална закрила за срока на провеждане на наказателното производство, която включва:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. предоставяне на разрешение за продължително пребиваване в страната на чужди граждани; 2. продължаване на престоя в приютите.

Право да бъдат информирани от полицията за правата си

ЗАКОН за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления

Чл.6. (1) Органите на Министерството на вътрешните работи и организациите за подкрепа на пострадали уведомяват пострадалите за:

1. организациите, към които пострадалите могат да се обърнат за безплатна психологическа помощ и подкрепа, както и видовете безплатна психологическа помощ и подкрепа, които могат да получат;
  2. правото им на правна помощ, органите, към които могат да се обърнат за упражняването му, условията и реда за предоставяне на безплатна правна помощ;
  3. органите, пред които може да бъде подаден сигнал за извършеното престъпление, процедурите след подаване на сигнала и възможностите за действие на пострадалите при условията и реда на тези процедури;
  4. правата им в наказателния процес и възможностите за участието им в него;
  5. органите, към които могат да се обърнат, за да получат защита за себе си и своите близки, условията и реда за получаване на такава защита;
  6. органите, към които могат да се обърнат, за да получат финансова компенсация от държавата, условията и реда за получаването ѝ;
  7. възможностите за защита на правата и интересите им, ако са чужди граждани, пострадали от престъпления на територията на Република България;
  8. възможностите за защита на правата и интересите им, ако са пострадали от престъпления на територията на друга държава, и към кои органи могат да се обърнат в тези случаи.
- (2) Уведомяването се извършва писмено или устно на език, който пострадалите разбират.
- (3) За уведомяването се изготвя протокол, който се регистрира в деловодството на съответния орган или организация по ал.1.

	<p>ЗАКОН за борба с трафика на хора Чл.26. (1) След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едно-месечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението.</p> <p>НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛЕН кодекс Чл.75. (1) В досъдебното производство пострадалият има следните права: да бъде уведомен за правата си в наказателното производство; да получи защита за своята сигурност и тази на близките си; да бъде информиран за хода на наказателното производство; да участва в производството съгласно установеното в този кодекс; да прави искания, бележки и възражения; да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство; да има повереник. (2) Органът, който образува досъдебното производство, уведомява незабавно пострадалия за това, ако той е посочил адрес за призоваване в страната.</p>
<p>Право на безплатна правна помощ</p>	<p>ЗАКОН за закрила на детето Чл. 4 (1) Закрилата на детето по този закон се осъществява чрез: ... 11. осигуряване на правна помощ от държавата;</p> <p>ЗАКОН за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления Чл. 10. Пострадалите от престъпления могат да получат безплатна правна помощ при условията и по реда на Закона за правната помощ.</p> <p>ЗАКОН за правната помощ Чл.21. Видовете правна помощ са: 1. консултация с оглед постигане на споразумение преди започване на съдопроизводството или за завеждане на дело; 2. подготовка на документи за завеждане на дело; 3. процесуално представителство</p>

	<p>Чл.22 (1) Правната помощ по чл.21, т.1 и 2 е безплатна и се предоставя на:</p> <p>3. лица, настанени в специализирани институции за предоставяне на социални услуги или ползващи социална услуга – резидентен тип ...</p> <p>7. пострадали от домашно или сексуално насилие или от трафик на хора, които не разполагат със средства и желаят да ползват адвокатска защита.</p>
<p>Право на минимален брой разпити</p>	<p>Директива на Европейския съюз 36/2011 за превенция и борба с трафика на хора и защита на неговите жертви</p> <p>Чл.12 (4) Без да е във вреда на правата на обвиняемия и в съответствие с индивидуална оценка на компетентните власти на личните обстоятелства на жертвата, държавите членки трябва да гарантират, че жертвите на трафик на хора получават специално отношение, целящо да предотврати повторна виктимизация, като избягват, доколкото е възможно и в съответствие с основанията, заложиени в националното право и съдебна практика, следното:</p> <p>а) ненужно повтаряне на разпити по време на разследване или съдебен процес;</p> <p>б) визуален контакт между пострадали и обвиняеми, включително по време на средства за доказване като разпит и очна ставка, чрез подходящи методи, включително използване на подходящи комуникационни технологии;</p> <p>в) даването на показания в открито съдебно заседание;</p> <p>г) ненужно разпитване относно личния живот на жертвата.</p> <p>НАЦИОНАЛЕН механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик</p> <p>Стр. 82-83: „... следователят трябва да бъде подготвен предварително за състоянието на трафикираното лице и да се отнася толерантно и с разбиране към него. ... Разпитите трябва да се сведат до необходимия минимум.“</p>

	<p>Директива на Европейския съюз 29/2012 за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления</p> <p>Чл. 20. Без да се засяга правото на защита и в съответствие с правилата за дискреционните правомощия на съда, държавите членки гарантират, че в хода на разследването в наказателното производство:</p> <p>а) разпитите на жертвите се провеждат без неоснователно забавяне след подаването до компетентния орган на жалба за извършено престъпление;</p> <p>б) броят на разпитите на жертвите е сведен до минимум, като разпитите се провеждат само доколкото това е абсолютно необходимо за целите на разследването в наказателното производство; г) медицинските прегледи са сведени до минимум и се извършват само когато това е абсолютно необходимо за целите на наказателното производство.</p>
<p>Право на разпит в „синя стая“, включително за пълнолетни жертви</p>	<p>Директива на Европейския съюз 29/2012 за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления</p> <p>Член 23. (2) В хода на разследването в наказателното производство за жертвите със специфични нужди от защита, установена в съответствие с член 22, параграф 1, се предоставят следните мерки:</p> <p>а) извършване на разпитите на жертвата в помещения, предназначени или адаптирани за тази цел;</p> <p>б) извършване на разпитите на жертвата от или посредством професионалисти, специално обучени за тази цел;</p> <p>в) извършване на всички разпити на жертвата от едни и същи лица, освен ако това не противоречи на доброто правораздаване;</p> <p>г) извършване на всички разпити на жертви на сексуално насилие, на основано на пола насилие или на насилие при близки взаимоотношения, освен когато се провеждат от прокурор или съдия, от лице от същия пол като жертвата, ако жертвата желае това, в случай че това няма да засегне хода на наказателното производство.</p>

Право на обезщетение за вреди за сметка на държавния бюджет

ЗАКОН за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления

Чл.3. (1) При условията и по реда на този закон ... финансова компенсация [могат да получат] пострадали, претърпели имуществени вреди.

Чл.12. Финансовата компенсация се предоставя след влизане в сила на:

1. осъдителната присъда, включително в случаите, когато делото е било разгледано в отсъствие на подсъдимия;
2. прокурорския или съдебния акт, с който наказателното производство е било прекратено ...;
3. прокурорския или съдебния акт, с който наказателното производство е било спряно поради неразкриване на извършителя на престъплението.

Чл.13. (1) Финансовата компенсация се изразява в предоставяне от държавата на парична сума в размер от 250 до 5000 лв.

Чл.14. Финансовата компенсация обхваща, заедно или поотделно, имуществените вреди, които са пряка последица от престъплението и се изразяват във:

1. разходи за лечение, с изключение на разходите, които се поемат от бюджета на Националната здравноосигурителна каса;
2. пропуснати доходи;
3. разходи по плащане на съдебни и деловодни разноски;
4. пропуснати средства за издръжка и др.

Гаранции за събиране на обезщетението, което трафикантът е осъден да плати на жертвата

ЗАКОН за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество (вж. чл. 22, ал. 1, т. 5 – приложим спрямо жертви на трафик на хора)

Глава седма „а“

ОБЕЗЩЕТЯВАНЕ НА ПОСТРАДАЛИТЕ ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ОТ ДЪРЖАВАТА (НОВА – ДВ, БР. 103 ОТ 2012 Г.)

Чл. 90а. (Нов – ДВ, бр. 103 от 2012 г.) (1) До стойността на имуществото, отнето с влязло в сила решение, държавата встъпва във и изплаща признатите по съдебен ред парични задължения към пострадалите от престъплението по чл. 22, ал. 1.

(2) Когато стойността на отнетото имущество е по-малка от общата стойност на задълженията, пострадалите от престъпление се удовлетворяват съразмерно.

(3) След изплащане на обезщетение по ал. 1 и 2 държавата встъпва в правата на обезщетеното лице, освен когато обезщетението съответства изцяло или отчасти на предмета на отнетото имущество.

Специални права на деца, жертви на трафик

<p>Право на Дирекция „Социално подпомагане“ да иска настаняване на детето извън семейството</p>	<p>ЗАКОН за закрила на детето Чл. 26. (1) Настаняването на дете в семейство на роднини или близки, както и настаняването на дете за отглеждане в приемно семейство, социална услуга – резидентен тип или специализирана институция се извършва от съда. ... (2) Искането за мерките по ал. 1 пред съда се прави от дирекция „Социално подпомагане“, прокурора или родителя пред районния съд.</p>
<p>Право на Дирекция „Социално подпомагане“ да иска отнемане на родителски права</p>	<p>ЗАКОН за закрила на детето Чл.21. (1) По този закон дирекция „Социално подпомагане“: ... 14. предявява искове за лишаване или ограничаване на родителски права в интерес на детето;</p>
<p>Право на особен представител</p>	<p>НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛЕН кодекс Чл.101 (1) Когато интересите на малолетния или непълнолетния пострадал и неговия родител, настойник или попечител са противоречиви, съответният орган му назначава особен представител – адвокат.</p>
<p>Право да не бъдат разпитвани в съдебната фаза на процеса</p>	<p>НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛЕН кодекс Чл.281 (1) Показанията на свидетел, дадени по същото дело пред съдия в досъдебното производство или пред друг състав на съда, се прочитат, когато: ... б. свидетелят е малолетен и при разпита му са присъствали обвиняемият и неговият защитник. Чл.140 (1) Малолетният свидетел се разпитва в присъствието на педагог или психолог, а когато е необходимо, и в присъствието на родителя или настойника. (2) Непълнолетният свидетел се разпитва в присъствието на лицата по ал. 1, ако съответният орган намери това за необходимо. (3) С разрешение на органа, който извършва разпита, лицата по ал. 1 могат да задават въпроси на свидетеля. (4) Органът, който извършва разпита, разяснява на малолетния свидетел необходимостта да даде правдиви показания, без да му отправя предупреждения за отговорност.</p>

Използвана литература

Върховен комисариат на ООН за бежанците, Насоки за определяне на най-добрия интерес на детето, 2008, и UNHCR.

Върховен комисариат на ООН за бежанците, Най-добър интерес на детето – Информационен бюлетин за закрила, 2008.

Директива на Съвета на Европа относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:bg:PDF>

Европейска комисия, Вътрешни работи (2013), Правата на жертвите на трафик на хора в ЕС. Докладът е достъпен на различни езици на http://ec.europa.eu/anti-trafficking/EU+Policy/EU_rights_victims.

Закон за борба с трафика на хора <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135467374>

Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления <http://lex.bg/laws/ldoc/2135540550>

Кати Цимерман et al. Откраднати усмивки. Физически и психически белези на жени и възрастни, трафикирани в Европа. London School of Hygiene and Tropical Medicine, 2006

Комитет по правата на детето, Общо постановление No. 6. <http://sacr.government.bg/polezna-informacia/metodicheski-ukazania/preporaki-oon/>

Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора http://www.stopech.sacr.government.bg/?sid=professional_bg&pid=28-0000000104

Офис на Върховния комисар по правата на човека. Препоръки и насоки за правата на човека и трафика на хора, 2002.

International Labour Organization, Forced Labour Statistics Factsheet, 2007.

Patrick Besler, Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits, working paper. Geneva, International Labour Office, 2005.

The London School of Hygiene & Tropical Medicine, Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe, London, 2006.

UN.GIFT, Human Trafficking – The Facts. <http://www.caritas.org/includes/pdf/coatnet/traffickingfacts.pdf>

United Nations Office on Drugs and Crime, Trafficking in Persons: Global Patterns. Vienna, 2006.

Бележки

A series of 20 horizontal dotted lines for writing notes.

Бележки

A series of 20 horizontal dotted lines for writing notes.

Фондация „Асоциация Анимус“ работи в подкрепа на деца и семейства в риск и жертви на насилие. Организацията е основана през 1994 г. от жени, професионалисти в помагащите професии – психолози, психотерапевти и социални работници, чиято цел е да създадат място, където пострадалите от насилие да получават професионална помощ. През 2001 г. организацията започва да работи в обществена полза. Мисията на Анимус е да насърчава здравословната комуникация между хората и да популяризира равнопоставеността между половете. Организацията постига тази своя мисия, като развива достъпни психотерапевтични услуги и програми, предоставящи професионална и компетентна помощ на жертви на домашно и сексуално насилие, трафик на хора, на жени, деца и семейства; като насърчава социални нагласи на толерантност към различията, уважение към страданието и неприемане на насилието; като разработва и изпълнява проекти и програми в подкрепа на жени и деца; като посредници в диалога между държавните институции и неправителствените организации за спазване на правата на жертвите на насилие.

Повече от 15 години „Асоциация Анимус“ предоставя директна подкрепа за жертви на трафик. Тя включва Гореща телефонна линия за жертви на насилие, Кризисен център, психотерапевтична и социална помощ, подкрепа на реализацията на пазара на труда.

„Асоциация Анимус“ е сред учредителите на международната асоциация „Ла Страда“ (La Strada International) – европейска мрежа от независими неправителствени организации, които работят в сферата на превенцията на трафика на хора и подкрепата на жертвите. В нея членуват още седем организации от Беларус, Чехия, Македония, Молдова, Полша, Украйна и Холандия. Ла Страда работи за спазването на човешките права на всички жертви на трафик, със специално внимание към жените от Централна, Източна и Югоизточна Европа. Основна цел на Ла Страда е да съдейства за подобряване положението на жените и за спазване на техните универсални човешки права, включително и правото да избират да мигрират, да работят в чужбина и да бъдат защитени от насилие и злоупотреба.

Фондация „Асоциация Анимус“

Ул. „Екзарх Йосиф“ 85
София 1000
България
Тел.: (02) 983 52 05
(02) 983 53 05
animus@animusassociation.org

www.animusassociation.org

**Гореща телефонна линия за пострадали от насилие
(02) 981 76 86**

Проектът се реализира с финансовата подкрепа на Европейската комисия.
Съдържанието на тази публикация е отговорност на авторите и на „Асоциация Анимус“ и
по никакъв начин не отразява вижданията на Европейската комисия.